

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

2018

Filip Rozehnal

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Filip Rozehnal

**K některým problémům filozofie
Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra**

Olomouc 2018

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně pod vedením PhDr. Petra Zimy, Ph.D., a že jsem uvedl všechny použité prameny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za cenné rady a konstruktivní připomínky, vstřícnost, ochotu, trpělivost a věnovaný čas.

Obsah

Obsah	1
1. Úvod	2
2. Krátký exkurz do problematiky existencialismu	4
2.1 Formování existencialismu jako filozofického směru	4
2.2 Existence	7
2.3 Svoboda a volba	9
2.4 Člověk a absurdita	10
2.5 Odraz existencialismu v literatuře	11
3. Životní osudy Alberta Camuse	13
3.1 Život	13
3.2 Dílo	16
3.3 Autobiografické rysy v Camusově tvorbě	17
4. Camusovo pojetí člověka a smyslu života	19
5. Revolta a vzdor v Camusově díle	34
6. Albert Camus a problematika lidské svobody	38
7. Vzestupy a pády v životě Jeana-Paula Sartra	41
7.1 Život	41
7.2 Dílo	42
7.3 Filozofie	43
7.4 Existencialismus je humanismus	44
8. Vztah člověka a společnosti ve filozofii Jeana-Paula Sartra	47
9. Jean-Paul Sartre a jeho chápání svobody	53
10. Pokus o srovnání	57
11. Možné využití tématu existencialismu ve výuce	61
12. Závěr	65
13. Prameny a literatura	66
14. Elektronické zdroje	70

1. Úvod

Nejčastější témata diplomových prací na francouzskou literaturu se vážou k problematice existencialismu a filozofie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra. Tato práce se nyní zařadí mezi ně.

Jelikož byli oba oceněni prestižní Nobelovou cenou za literaturu, své nezastupitelné místo v ní jednoznačně mají, i když by se mohlo na první pohled zdát, že existencialismus již nemá v dnešním světě svou pozici, mnoho lidí by v něm mohlo najít odpovědi na různé otázky ohledně podstaty humanity či se obohatit o další pohled na problematiku svobody. Dokladem jejich významu může být kupříkladu to, že i v letošním roce opět vycházejí Camusovy knihy v reedicích.

Mým cílem je postihnout podle mého názoru ty nejdůležitější motivy těchto filozofů v jejich reprezentativních dílech umělecké literatury. Zaměřím se zejména na ty, které se nejvíce prolínají jejich celým působením v literární oblasti. Svou pozornost upřu na některé jejich myšlenky a přínos v oblasti filozofického myšlení. Dalším z cílů je i pokus o zachycení komplexnosti a pestrosti jejich tvorby. Záměrně volím jak filozoficky zaměřené tituly, beletrii, tak i dramatickou tvorbu. Neopomenutelným cílem je i srovnání jednotlivých filozofií.

Pod názvem většiny kapitol i podkapitol se objeví zajímavý výrok, který se pojí k zaměření dané kapitoly. Jejich původ pochází výhradně z primární literatury.

Jednotlivé tituly jsou vybrány na základě jejich významu a jejich možného využití při výuce zejména na střední škole. V práci jsou zařazeny podle shodných motivů vedle sebe. Vzhledem ke svému studijnímu oboru propojím filozofickou i uměleckou stránku zvolených knih, přičemž se budu snažit zohlednit obě v přibližně stejné míře.

Při představování každé části bibliografie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra postihnu její hlavní rysy a filozofický přesah, naopak syžetovou stránku se budu snažit omezit na potřebnou míru k pochopení kontextu. Pojetí člověka u obou myslitelů bude demonstrováno především na protagonistech, popř. dalších postavách, dále i na konkrétních vztazích mezi nimi.

Nejprve se zaměřím na přiblížení existencialismu jako filozofického a literárního směru. Krátce ho zasadím do společensko-historického kontextu, kdy vznikl a kdy se vyvíjel. Dále přiblížím jeho hlavní pojmy (existence, svoboda a volba, člověk a absurdita), které později rozšířím o to, jak je chápali vybraní filozofové. V závěru této kapitoly se budu věnovat i vlivu existencialismu na světovou, ale i českou literaturu dvacátého století.

Následně představím život Alberta Camuse, jeho tvorbu a autobiografické rysy, které prostupují celým jeho dílem. V dalších kapitolách obrátím svou pozornost na jeho pojetí člověka a smyslu života, revoltu a vzdor, problematiku lidské svobody. Většinu myšlenek budu demonstrovat konkrétními příklady z vybraných titulů.

V druhé části této práce budu zkoumat Jeana-Paula Sartra, významného francouzského myslitele, který se mimo jiné proslavil tím, že odmítl Nobelovu cenu. Nejdříve přiblížím jeho životopis, dílo a filozofii. Jeho kniha „*Existencialismus je humanismus*“ vyvolala velký ohlas, proto se pokusím přiblížit, v čem spočívala její hodnota. Co se týče Sartrových nejvýznamnějších motivů, tak budu ukazovat konkrétní situace ve vztazích člověka a společnosti, dále pak v jeho chápání svobody.

Pasáž s názvem „Pokus o srovnání“ bude pojednávat jak o oblasti jejich životů i jejich propojenosti, tak literární i filozofické rovině. Při srovnávání budu užívat komparativní metodu pro nalézání shodných, ale i rozdílných rysů na konkrétních příkladech. Filozofické myšlenky přitom zmíním jen krátce, jelikož se jim věnuje poměrně velká část této práce.

V poslední kapitole se krátce zmíním o možném využití tématu existencialismu ve výuce. Uvedu spojitost mezi společenskými vědami a literaturou, rovněž zhodnotím začlenění tohoto tématu do některých publikací a nastíním několik metod vhodných k oživení výkladu.

Větší pozornost budu věnovat Albertu Camusovi, neboť se domnívám, že by mohl být dnešnímu čtenáři bližší a jeho myšlenky by mohly být běžnému recipientovi srozumitelnější. Může mnoho nabídnout i v současnosti.

2. Krátký exkurz do problematiky existencialismu

2.1 Formování existencialismu jako filozofického směru

Existencialismus neboli filozofie existence byl jeden z nejvlivnějších směrů dvacátého století. Jeho název se odvozoval od latinského výrazu „*existentia*“ čili jsoucno.¹ Podle jiných zdrojů pocházelo slovo „existence“ od latinského „*sistó, sistere*“, tzn. vystavovat se, vyčnívat.² Tento název se nejprve ujal zásluhou německého historika filozofie F. Heinemanna pro učení Karla Jasperse a francouzských žáků Husserla i Heideggera.³ Němečtí „existencialisté“ v průběhu obou světových válek pro sebe používali označení „filozofie existence“ místo pozdějšího „existencialismus“. Francouzští se od nich lišili tím, že se za ně opravdu považovali a používali právě tento termín, pod nímž byli všichni známi. Podle Novozámské ho vytvořil jako první Gabriel Marcel a zasloužil se o jeho rozšíření mezi ostatní.⁴

Na vznik tohoto směru měly důležitý vliv probíhající světové války. Nejdříve se „filozofie existence“ začala formovat v Německu (v roce 1918), kde převládalo rozhořčení a duševní ochablost, což byly reakce na porážku císařského militarismu po první světové válce. K tomu se připojily strach z proletářské revoluce v Rusku a panická hrůza z německého revolučního hnutí.

Nová vlna existencialismu nastala ve Francii v průběhu okupace (v roce 1940), zvláště pak po druhé světové válce. Právě v dílech těchto autorů se odrazily rozpory okupované i poválečné země. Mezi základy jejich filozofie se řadila hanba porážky a národního ponížení, ale také hrůza prožitého teroru.

Existencialismus se stal oblíbeným po druhé světové válce, jelikož se věnoval tématům, které byly spjaty s každodenním životem (smysl života, osud člověka, možnosti volby a osobní odpovědnosti atd.).⁵ V době vzniku tohoto směru přestaly platit všechny

¹ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filozofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 681 - 682.

² Srov. MATĚJKA, Marek. *K filozofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 16.

³ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 104.

⁴ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 26.

⁵ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filozofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 681.

dosavadní jistoty. Bůh totiž nepomohl potřebným. Lidé si uvědomovali svou smrtelnost. Projevovaly se taktéž obavy z budoucnosti. Lidé se museli začít spoléhat jen na sebe samotné.⁶

Jeho témata se rodila z hluboce prožívané krize, revolty proti absurditě světa, z přesvědčení o nezdolné moci lidí vymanit se z chaosu, překonat jej a dát světu určitý smysl.⁷ Jelikož se zabýval absurdními a morbidními tématy, byl existencialismus označován jako „filozofie životního nihilismu“.⁸

Navenek se prezentoval jako filozofie nihilismu, pesimismu, pouhé nicoty a smrti. Byl však revoltou vůči klasické filozofii. Šlo o filozofický proud, jenž svým jedinečným způsobem tlumočil soudobou situaci.⁹

„Filozofie existence“ se stala přímým pokračovatelem filozofie Henriho Bergsona či Friedricha Nietzscheho. Svou metodu převzali z fenomenologie Edmunda Husserla.¹⁰ I jim šlo o bezprostřední uchopení jsoucna. Přesto se však od Husserlovy představy vzdálili.¹¹

„Francouzský existencialismus podstatně určuje tzv. existenciální metoda. Je to metoda, která jako svůj výchozí bod bere analýzu konkrétní a zažité zkušenosti. Činí tak ve vědomé reakci na tradiční klasickou filosofii, která vychází od čistých esencí, jako je Bytí, Bůh, Svět, Člověk, aby po abstraktních cestách skončila u konkrétní a skutečné existence.“¹² Bezprostředním objektem této metody byly konkrétní situace. Francouzi zkoumali především existenciální situace, s nimiž byl také spojen pojem svobody.¹³

⁶ Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 59.

⁷ Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 49.

⁸ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 29.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 10.

¹⁰ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 681.

¹¹ Srov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 7. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 445.

¹² NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 27 - 28.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 28.

Matějka konstatoval, „že existenciální filosofie jsou jakýmsi typem morálně-náboženského světového názoru se sociálními kořeny a že se nemůže jednat o vědecký světový názor, ale o světónázor postavený na prožitku bezprostřední osobní zkušenosti existence.“¹⁴

Mezi předchůdce existenciálního myšlení bezesporu patřil Sören Kierkegaard, který se také stal prvním průkopníkem označení „existenciální myslitel“.¹⁵ Otázka hodnoty a významu lidské existence se objevila již v tvorbě F. M. Dostojevského¹⁶ nebo u Sókrata.¹⁷

„Existencialismů je prý tolik, kolik je existencialistů.“¹⁸ Každý filozof měl totiž svou koncepci. Tento směr byl založen na subjektivní životní zkušenosti a jednalo se tedy o filozofii prožitku.¹⁹

Existencialismus měl ale dvě základní větve. První byla ateistická, do níž se řadili francouzští myslitelé Jean-Paul Sartre, Albert Camus²⁰ a Simone de Beauvoir; dále také Martin Heidegger. Druhou byla teistická, do níž bývali zařazováni například Gabriel Marcel, Karl Jaspers, Nikolaj Berďajev nebo Martin Buber. Obě skupiny byly propojeny stejnou pesimistickou náladou.²¹

Volně byli k existencialismu připojeni i např. filozof Maurice Merleau-Ponty či básnický fenomenalista Francis Ponge. Dalo by se říci, že neexistovali existencialisté, ale jen existencialismus, jelikož osobnosti představitelů většinou nebyly ukončené a dále se proměňovaly. Existencialismus se naopak konstituoval a byl spíše neměnný.²²

Svého největšího rozkvětu dosáhl mezi čtyřicátými a šedesátými léty dvacátého století, později na jeho místo nastoupil strukturalismus. Pronikl do intelektuálních

¹⁴ MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 21.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 25.

¹⁶ Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 12.

¹⁷ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 10.

¹⁸ ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 25.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 25.

²⁰ Podle Černého Camus svou příslušnost k existencialismu zásadně odmítal, chtěl totiž zůstat nezávislý.

²¹ Srov. *Filozofický slovník*. Praha: Svoboda, 1976, s. 130.

²² Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 28.

i uměleckých oblastí. Měl vliv na psychologii, sociologii, ale i na teorii umění.²³ Postupně se stal módní záležitostí a začal za něj být považován každý životní postoj, který se soustředil na spíše negativní a výstřední stránky života. Termín „existencialismus“ se rozšířil natolik, že ztratil svůj význam. Po druhé světové válce se dostal dále do světa, největšího ohlasu dále dosáhl ve Spojených státech amerických, Itálii nebo Španělsku.²⁴ Dodnes z něj přetrvávají otázky svobody a odpovědnosti, života a smrti, angažovanosti či vztahu k druhým i k sobě samému.²⁵

2.2 Existence

Základním pojmem filozofie existencialismu je termín „existence“. Každý filozof ho definoval jinak. Např. Martin Heidegger tvrdil, že existence je pro svou „vnějškovost“ vůči myšlení racionálně neuchopitelná.²⁶ Dále napsal, že veškerý objektivní svět není primární, ale až sekundárním produktem naší bezprostřední individuální zkušenosti existence. Problematika filozofie existence je ve své podstatě naprosto jednoduchá. Jakékoli teoretické zdůvodňování je více než nesnadné, jelikož mnohá životní zkušenost je co do své bezprostřednosti nesdělitelná, a tudíž nezprostředkovatelná.²⁷

Na člověku nezávisel začátek a konec jeho existence, což nutilo existencialisty k tomu, aby přiznali kromě lidské existence také jakousi mimoosobní realitu. Tím se zabýval například již zmíněný Heidegger.²⁸

„*Otázka existence je řešitelná vždy jen existováním.*“²⁹ Společným východiskem byla subjektivita člověka. Existování vnímal každý člověk sám v sobě individuálně. Samotná existence se stala konkrétním sebeprožitkem. Smyslem jakékoli existence byla existence sama - absurdní a svobodná.³⁰

²³ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 10 - 11.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 29.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 14 - 15.

²⁶ Srov. MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 21.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 29.

²⁸ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 686.

²⁹ NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filosofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 129.

³⁰ Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 26.

*„Každý člověk je neopakovatelnou svébytnou existencí a současně v sobě obsahuje a postihuje i podstatu bytí vůbec.“*³¹ Existence je tedy vykládána i jako možnost, jak být sám sobě otázkou a problémem, jež by měl člověk řešit.³²

Existence obohatila dosavadní metafyzickou terminologii. Bylo totiž zřejmé, že neživá jsoucna, dokonce ani ostatní živí tvorové v tomto lidském smyslu neexistovali. Pouze byli, vyskytovali se. Pojem „existence“ znamenal to, že byl člověk jediným jsoucnem, které nebylo dáno hotově a úplně, že bylo bytostí, jež musela na sobě samé pracovat, nesměla tedy nikdy uhasnout. Pokud by se chtěl dobrat úplného poznání sebe sama, potažmo i dospět k završení svého úsilí, přestal by být člověkem. „Existence“ byla totiž trvalým soubojem s vlastní nezajištěností. Jestliže by člověk měl jasno v tom, jak se to má se světem, ztratil by svou autenticitu. Přestal by „existovat“ a jen by se vyskytoval jako věc mezi věcmi. Vše se ukazovalo především v mezních životních situacích. Právě tehdy člověk sestoupil ke kořenům svého opravdového bytí.³³

Existence byla rovněž označována jako nezaměnitelné bytí konkrétního jedince v prostoru a čase, ve světě jiných lidí a věcí, nepřehledných vztahů a nepředvídatelných náhod. Z těchto důvodů připadal tento svět člověku cizí, jelikož si ho nemohl sám vybrat, byl do něj narozem nezávisle na své vůli. Zároveň z něj nakonec paradoxně proti své vůli musí také odejít.³⁴

Kierkegaard spojil problematiku člověka a pojem „existence“. Heidegger učinil z existence klíčový pojem filozofie člověka. Zde navázal pravý „existencialismus“, který chápal výraz „existovat“ jako „být v možnostech“. Existence nám byla dána jako úkol. Zpočátku nebyla nijak určena, ale byla zprvu pouze vržena do situace, již si nevybrala, ale s níž se musela nějak vyrovnat. Její „vrženost“ byla zcela nahodilá, neměla žádný smysl. Ten dala životu sama existence. Toto byl základní motiv novodobého existencialismu.³⁵

Předpokladem pro existencialismus bylo tvrzení, že „jsoucno předchází podstatu“. *„Člověk se tedy nejprve ve světě objevuje, existuje, něco koná, něco pociťuje, o něčem uvažuje - žije, a teprve potom definuje sám sebe. Chce být právě takovým a ne jiným. Svým úsilím, individuálně soustředěným k určitému cíli, vymezuje vlastní bytí. A tedy existovat, být,*

³¹ KUPCOVÁ, Dana. *Existencialismus a jeho představitelé*. Ostrava: META, 1990, s. 4.

³² SVITÁK, Ivan. *Filosofie lidských konfliktů*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. S. 94.

³³ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 191.

³⁴ Srov. NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filozofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 129.

³⁵ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 195.

znamená tvořit sebe sama, volit si z nespočetných a nevypočitatelných forem a obsahů.“³⁶ Jedinou skutečností jedince byla jeho vlastní etická skutečnost. Jeho autenticita spočívala ve vnitřním rozhodnutí, nikoli ve vnější činnosti.³⁷

2.3 Svoboda a volba

Existencialisté označovali svobodu spíše za iracionální záležitost. Byla chápána v protikladu k nutnosti, popírala se také determinovanost volby. Svobodu popisovali jako svobodu mimo společnost, prožívanou jedině v uzavření do sebe, svobodu individua odděleného od společnosti. Představovali si ji jen jako vnitřní stav, náladu a individuální prožitek. Jestliže zahrnovala vše dosud zmíněné, stávala se podle nich prázdným formálním principem a pouhým prohlášením. Nesnažili se odhalit její konkrétní reálný obsah, považovali ho za zbytečný. Filozofové tohoto směru radili lidem, aby svou osobní svobodu hledali v hlubinách vlastní „existence“.

Svoboda byla člověku vymezena rámcem určité situace, v níž mohl uskutečnit svou volbu. Člověk si podle nich musel zvolit svou budoucnost, neměl však žádný opěrný bod pro svoji volbu. Neměl si co vybrat, a pokud si některou možnost zvolil, pak ani jedna volba nebyla o nic lepší než jiná, a nakonec tedy neměla žádný smysl.³⁸

Svoboda spočívala také v tom, že člověk nevystupoval jako pouhá věc utvářená přírodní či sociální nutností, ale „volil“ si sebe samého a utvářel se veškerým svým jednáním a chováním. Svobodný člověk tedy byl odpovědný za své konání a nemohl se ospravedlňovat „okolnostmi“. Jeho pocitem bylo i to, že pociťoval vinu za všechno, co se dělo kolem něho.³⁹

„Člověk je (a bude) jen tím, čím se sám udělá, existuje tím způsobem, že sebe samého uskutečňuje, je vlastně jen úhrnem svých činů.“⁴⁰ Jedinec jakožto existující měl možnost sebe získat nebo ztratit. Člověk byl pohybem mezi sebezískáním i sebeztrátou. Obě možnosti byly bytostnými možnostmi. Právě touto svobodou se lišil od všech ostatních živých bytostí.⁴¹

³⁶ KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 39.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 41.

³⁸ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filozofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 685 - 686.

³⁹ Srov. *Filozofický slovník*. Praha: Svoboda, 1976, s. 130.

⁴⁰ ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 26.

⁴¹ Srov. MATĚJKA, Marek. *K filozofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 19.

2.4 Člověk a absurdita

Existencialisté se zaměřili na svět vnitřních prožitků jedince, který byl izolovaný od okolí. Za svůj základ považovali zpochybnění možností racionalismu, což vedlo k zoufalství. Snažili se popírat intuici a hlas srdce. Odhalovali tragický osud člověka, jenž trávil svůj život pod neustálou hrozbou smrti.⁴²

Mezi existenciální pocity se řadily nicota, strach, zoufalství, svědomí, vina nebo osamělost. Tyto vlastnosti zde sloužily k definování samotného bytí.⁴³

V celé filozofii existence se objevoval opakující se motiv absurdity - podle ní člověk žil proto, aby nakonec zemřel. Podle Heideggera byla smrt poslední možností člověka, pro Sartra to byl konec všech možností, ale pro všechny představitele byla smrt nejvyšší transcendentní realitou. „Bytí k smrti“ bylo skutečným cílem lidské existence. Tím však vnucovali závěr o nesmyslnosti života a jakéhokoli boje za lepší budoucnost.⁴⁴

Absurdita existence se projevovala jednak v tom, že začínala a končila v nicotě, jednak v tom, že člověk usilovně hledal smysl a racionální řád ve světě, který nic takového neměl. Jedinec byl nucen se rozhodovat, ačkoli neznal svou budoucnost. Vytvářel věci, vztahy a instituce, jež se vymykaly naší kontrole, a naopak nás v některých případech ovládaly. Člověk žil ve společnosti, ale cítil se osamělý. Čím ho obklopovalo více lidí, tím byl osamělejší. Lidé společně mluvili, ale neposlouchali se. Místo dialogu vedli nesouvisějící monology. Pokud byli vůbec schopni jeden druhému naslouchat, přikládali týmž slovům jiné významy, tudíž místo komunikace byl výsledkem konflikt.⁴⁵ Sebevraždu brali jako naši jedinou účast na životě.⁴⁶

Simone de Beauvoir pronesla následující tvrzení: „*Lidstvo je nesouvislá řada svobodných lidí, které nenapravitelně izoluje jejich subjektivita.*“⁴⁷ Tím chtěla říci, že to, že máme konkrétní subjektivitu, individualitu a svobodu, nám nemusí přinášet jen pozitiva, ale spíše potíže. Neustále se rovněž musíme nad něčím rozhodovat.

⁴² Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 23 - 25.

⁴³ Srov. MATĚJKA, Marek. *K filozofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 30.

⁴⁴ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filozofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 688.

⁴⁵ Srov. NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filozofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 129.

⁴⁶ Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 34.

⁴⁷ Tamtéž, s. 31.

2.5 Odraz existencialismu v literatuře

Existencialismus jako literární směr slavil po celém světě úspěchy. Projevoval se tak, že autoři zobrazovali život z hlediska jeho originality i jedinečnosti.⁴⁸ Zaměřoval se spíše na prózu (esej, drama, román nebo povídku), jelikož mohli své myšlenky předat skrze konkrétní děj. V poezii by mohlo dojít k mnohem většímu počtu interpretací, čímž by nemuselo dojít k jejich správnému pochopení.

Podle Černého se jednalo o realismus nového typu. Podle něj šlo o realistické zachycení lidského života v jeho původní podobě. „*Člověk je v něm dán jako individuum, izolované, osamělé a v sobě rozpolcené.*“⁴⁹ V uměleckých dílech se projevoval zákazem ovlivňování pomocí rozumu, který by konkrétní životní realitu vysvětloval. Umění pro ně bylo absurdní (nemělo v lidském životě téměř žádný vliv na jeho průběh).

Vzorem se pro ně stal Arthur Rimbaud, jeden z Prokletých básníků. Již u něj byl patrný rozchod s pozitivní vědou té doby.⁵⁰

V textech byl především důležitý čas, potažmo osobní trvání. Nebyl vnímán zvnějšku, ale naopak prožíván zevnitř. Tvrdili, že „*jsme bezpodmínečně situováni. Do situace se přímo rodíme, aniž jsme si vybrali: doba, místo ve světě, prostředí společenské, rodina, zatížení, stav tělesný, povaha, to vše je mi prostě dáno a vytváří můj svět, všem ostatním nepodobný, a jehož konkrétní jedinečnost se ještě zvyšuje v takzvaných „situacích mezních“, jako jsou boj, bolest, hřích, nebezpečí, smrt; tak zajisté tváří v tvář smrti se každý - s nikým nesrovnatelně - projeví reakcí zcela individuální, jež odhalí jeho pravdu.*“⁵¹ Existencialismus tedy popíral zobecněnou objektivní podobu světa.

Stylistika literárních děl podle Černého zahrnovala „*překvapení uprostřed šedi, zvraty a nelogická krátká spojení myšlenky, a zase nadměrná napětí logiky, protiklady, paradoxy a dialektika opaků v sebe přecházejících*“⁵². Právě toto budilo u čtenářů jisté pohoršení.

Některými byl tento literární směr dokonce považován za antiliteraturu.⁵³

Uvědomění si lidského údělu na světě spočívalo ve stavu nevolnosti, tedy úzkosti, která byla projevem nejistoty k sobě samému. Právě úzkost a určité zhnusení byly pouhými

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 27.

⁴⁹ Tamtéž, s. 29.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 29 - 30.

⁵¹ Tamtéž, s. 31.

⁵² Tamtéž, s. 33.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 33.

reakcemi, nikoli cestami. Všichni hrdinové v existencialistických dílech trpěli (lidské utrpení se stávalo znakem humanismu). Smrt navíc přicházela vždy buď příliš brzy, nebo příliš pozdě.⁵⁴

Existencialismus byl natolik vlivný, že se dostal i do české literatury. Mezi autory, kteří psali pod vlivem tohoto literárního směru, byli například Jiří Orten, Kamil Bednář, Jan Čep, Dušan Pala, Jiří Mucha, Egon Hostovský, Vladimír Körner anebo především Jiří Weil a jeho román „Život s hvězdou“, v němž byly přítomny motivy odcizení a absurdnosti.⁵⁵ Francouzský existencialismus se v ní projevil i na počátku šedesátých let, kdy se k nám dostávaly aktuální trendy soudobých západních zemí (vedle již zmíněného směru také francouzský „nový román“).⁵⁶

V samizdatu čeští autoři navazovali v této době na prózy Camuse, Sartra, Kafky či Orwella. Využívali prožitku lidské absurdity bytí, jež se objevovala právě v těchto dílech.⁵⁷ Co se týče vydávání děl zahraničních autorů u nás, tak například Camusův „*Cizinec*“ v češtině poprvé vyšel v roce 1947 v nakladatelství „Václav Petr“.⁵⁸

V devadesátých letech dvacátého století se objevily myšlenky ohledně spojitosti mezi existencialismem a díly Franze Kafky, Ladislava Klímy nebo Emanuela Rádla.⁵⁹

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 36 - 37.

⁵⁵ Srov. JANOUŠEK, Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945 - 1989*. Praha: Academia, 2012, s. 60.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 242.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 370.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 21.

⁵⁹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 7.

3. Životní osudy Alberta Camuse

3.1 Život

Albert Camus byl významný francouzský novinář, spisovatel a filozof. Narodil se 7. listopadu 1913 v alžírské obci Mondovi, jež bylo tehdy francouzskou kolonií. Jeho předkové z otcovy strany pocházeli z francouzské oblasti Bordeaux a Alsaska. Jeho otcem byl vinař Lucien Auguste Camus a matkou Catherine Heléne Sintésová, Španělka původem z Mallorky, jejíž rodinu tvořili rolníci. Měli spolu dva syny, staršího Luciena Jeana Étiennea a mladšího Alberta. Otec byl totiž povolán v roce 1914 do bitvy na Marně a podlehl vážnému zranění, které zde utrpěl. Svého otce proto znali jen z fotografií a vyprávění. Do paměti se Albertovi avšak vryla otcova znechucená tvář poté, co byl svědkem veřejné popravy stětím.

Jeho matka byla negramotná a téměř hluchá, komunikovat mohla jen za pomoci odezírání ze rtů.⁶⁰ Camus vyrůstal v Belcourtu v prostředí bělošské alžírské chudiny⁶¹, kam se přestěhovali ještě před narukováním jejich otce do války. Matka si přivydělávala jako služka, výchovu svých synů přenechala jejich panovačné babičce. Jeho anarchistický strýc Gustave Acault, jenž býval pekařem, Albertovi umožnil přístup ke knihám v jeho bohaté knihovně.⁶² Na jeho pozdější dílo mělo vliv období koloniální války vedené Francouzi proti alžírským povstalcům a arabskému lidu.⁶³

Díky učiteli Louisi Germainovi, který podchytil jeho talent, a přes odpor jeho babičky, jež chtěla, aby již začal vydělávat, získal na škole stipendium⁶⁴, díky němuž navštěvoval Mustafovo gymnázium v Alžíru.⁶⁵ Zmíněný učitel se musel také zapojit do první světové války, poté o tom vyprávěl svým žákům. Camus ve své řeči po přijetí Nobelovy ceny zavzpomínal právě na to, co se od něj dozvídal.

Při studiu na lyceu byl známý také jako výborný brankář ve fotbale. V té době se již začal zajímat i o filozofii. V roce 1930 mu byla diagnostikována tuberkulóza. Zanechal fotbalu, studium mu také dělalo problémy.⁶⁶ Musel kvůli tomu rovněž zapomenout

⁶⁰ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 87.

⁶¹ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 145.

⁶² Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 87.

⁶³ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 145.

⁶⁴ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

⁶⁵ Srov. CAMUS, Albert. *L'étranger: Cizinec*. 1. dvojjazyčné vydání. Praha: Garamond, 2009, s. 5.

⁶⁶ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

na učitelskou dráhu, po níž dříve toužil.⁶⁷ Přivydělával si jako prodejce automobilových součástek, zaměstnanec námořního úřadu či meteorolog. Studia filozofie a literatury úspěšně zakončil v roce 1936 poté, co napsal práci na téma „*Svatý Augustin a Plotin*“. Již jako mladík se zajímal o divadlo. V Alžíru dokonce stál u zrodu amatérského souboru „*Divadlo práce*“ (1934).

Roku 1934 se oženil se svou dlouholetou partnerkou Simonou Hiéovou. V roce 1937 se stal členem komunistické strany, v níž zůstal jen dva roky.⁶⁸ Odešel z ní na protest proti jejímu postoji k arabskému světu.⁶⁹ Následně se stal šéfredaktorem novin „*Republikánské Alžírsko*“, jež byly orgánem alžírské Lidové fronty. Jeho novinářská činnost se však nezamlouvala alžírské generální vládě, a proto tyto noviny zakázala.

Camus se oženil podruhé a vzal si Francine Faureovou z Oranu, s níž se roku 1940 odstěhoval do Paříže.⁷⁰ Ihned se stal součástí protinacistického odboje.⁷¹ Našel si zde práci jako tajemník redakce deníku „*Paris-Soir*“, později založil časopis „*Rivage*“. V roce 1943 se stal lektorem v nakladatelství Gallimard.⁷² Byl také spoluzakladatelem a redaktorem konspiračního, tehdy levicového časopisu „*Combat*“ (*Boj*).⁷³ Z jeho poválečné tvorby bylo patrné slepé bloudění v úsilí o jasné vymezení svého ideového postoje.⁷⁴ Měl i určitou nechuť k oficialitám.⁷⁵

V té době se seznámil s André Gidem a spřátelil se s Jean-Paul Sartrem. 8. srpna 1945 byl jediným západním intelektuálem, který odsoudil svržení atomové bomby na Hirošimu. I později se velmi otevřeně vyjadřoval k aktuálním problémům své doby. Po návratu ze Spojených států amerických publikoval články, v nichž odsoudil expanzionistickou politiku Sovětského svazu. V padesátých letech se ve svých názorech odklonil od Sartra.⁷⁶

⁶⁷ Srov. CAMUS, Albert. *L'étranger: Cizinec*. 1. dvojjazyčné vydání. Praha: Garamond, 2009, s. 5.

⁶⁸ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

⁶⁹ Srov. CAMUS, Albert. *L'étranger: Cizinec*. 1. dvojjazyčné vydání. Praha: Garamond, 2009, s. 5.

⁷⁰ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

⁷¹ Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 28.

⁷² Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

⁷³ Srov. VESELÝ, Jindřich. *Osudové křižovatky Alberta Camuse*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 1988, s. 109.

⁷⁴ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 145.

⁷⁵ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 104.

⁷⁶ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 88 - 89.

V roce 1957 obdržel Nobelovu cenu za literaturu. Byl oceněn především za to, že ve své tvorbě vystihnul neklid a naděje své doby a své generace.⁷⁷ Ve svém proslovu se vyjádřil i k otázce atentátů organizovaných alžírskou Frontou národního osvobození, jež postihovaly civilní obyvatelstvo. Pak vyjádřil nesouhlas s vyhlášením nezávislosti Alžírka a bezprávím páchaným na muslimech.⁷⁸

Poté byla v jednom rozhovoru uvedena jeho reakce na ocenění: „Většinou ji dostávají sami starci, tak si výbor možná myslel, že by bylo hezké, kdyby ji pro změnu dostal někdo mladší.“⁷⁹ V interview s novinářkou Dominique Audryovou uvedl, že pracoval na svých dílech tři až čtyři hodiny denně. To, co vytvořil, často předělával. S přibývajícím věkem stále častěji.⁸⁰

Zahynul 4. ledna 1960 ve věku 47 let při automobilové nehodě na silnici z Lyonu do Paříže, konkrétně na místě „Le Grand Frossard“ u Vielleblevinu. Vůz řídil jeho přítel Michel Gallimard, synovec slavného nakladatele. Zesnul v době, kdy o sobě tvrdil, že stojí na začátku své tvůrčí cesty.⁸¹

Sartre po Camusově úmrtí napsal: „Představoval v tomto století - a proti Historii - současného pokračovatele oné dlouhé linie moralistů, jejichž díla jsou možná tím nejoriginálnějšími, co ve francouzském písemnictví máme. Jeho zatvrzelý, těsný a čistý, strohý i smyslný humanismus sváděl pochybný boj proti valivému a beztvárnému dění naší doby. Avšak svým tvrdošíjným odmítáním naopak právě nyní znovu stvrzoval, proti všem machiavelistům, proti zlatému teletu realismu, morální zákon.“⁸²

O jeho životě se lze leccos dozvědět i z jeho „Zápisníků“, které pojednávají o době od května 1935 až do prosince 1959. Byly tu zachyceny jeho postřehy, poznámky a informace o jeho smýšlení nad svou tvorbou. O Olomouci, kterou navštívil v červnu 1937, se zmínil takto: „Olomouc - táhle něžné moravské roviny. Kyselé slívy a dojemné dálky.“⁸³

Dále ve svých Zápisnicích uvedl v květnu 1938 tvrzení, že „na nějaké myšlenky mě přitahuje to, co má v sobě duchaplného a původního - nového a povrchního. Nezbyvá mi

⁷⁷ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 144.

⁷⁸ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 90.

⁷⁹ BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 71.

⁸⁰ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 144.

⁸¹ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 91.

⁸² JAMEK, Václav. *To, co je v lidských silách*. In: CAMUS, Albert. *Mor*. 1993, s. 219.

⁸³ Srov. CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 45.

než to přiznat.“⁸⁴ Tím chtěl pravděpodobně říci, že se nebrání novým myšlenkám, je jim otevřený. Pokud by byla originální, mohla by ho zaujmout.

3.2 Dílo

„Jsem spisovatel. To ne já, ale pero myslí, vzpomíná nebo objevuje.“⁸⁵
(Albert Camus)

Camus po sobě nezanechal žádné kritické filozofické dílo. Těžiště jeho práce spočívalo především v esejistice a literární tvorbě. Proto nebyl u některých odborníků ani mezi tradiční filozofy počítán.⁸⁶ Sám se za představitele existencialismu nepovažoval.⁸⁷ Na jeho názory měli vliv například Kierkegaard, Nietzsche či Dostojevskij.⁸⁸ Dosah jeho myšlenek byl natolik velký, že si určitou pozornost jistě zaslouží.

Stihl vytvořit relativně „nevelké“ dílo - romány „Cizinec“ (1942), „Mor“ (1947), „Pád“ (1956), „Šťastná smrt“ (posmrtně 1971), sbírku kratších povídek „Exil a království“ (1957), čtyři dramata - „Caligula“ (1938), „Nedorozumění“ (1944), „Stav obležení“ (1948) a „Spravedliví“ (1949), dva svazky filozofických úvah - „Mýtus o Sisyfovi“ (1942) a „Člověk revoltující“ (1951). Stál také za adaptacemi jiných děl - např. Pedra Calderóna de la Barcy, Pabla Picassa, Lope de Vegy, Williama Faulknera či Fjodora Michajloviče Dostojevského. Některé knihy zůstaly nedokončeny - př. román „První člověk“ (posmrtně 1995).⁸⁹ Dále napsal celou řadu esejů, které odrážely Camusovy intelektuální a morální konflikty.⁹⁰ Z esejistiky prosluly práce „Rub a líc“ (1937) anebo „Léto“ (1954).

O divadle pronesl následující myšlenku: „Tragédie je uzavřený svět - kde člověk naráží, klopýtá. V divadle musí vzniknout i zaniknout v omezeném prostoru jeviště.“⁹¹ Dbal tedy na to, aby herci svým uměním dokázali vytvořit i kulisy a atmosféru dané hry.

⁸⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 86.

⁸⁵ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 286.

⁸⁶ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 78.

⁸⁷ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 7.

⁸⁸ Srov. *Filozofický slovník*. Praha: Svoboda, 1976, s. 62.

⁸⁹ Srov. CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 94 - 95.

⁹⁰ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 144.

⁹¹ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 116.

Sám o své tvorbě tvrdil: „*Smysl mého díla: tolika lidem je upřena milost. Jak žít bez milosti? Je zapotřebí chtít nechtít se do toho vložit a udělat to, co křesťanství nikdy neudělalo: zabývat se zavrženými.*“⁹² Dále nebyl spokojený se soudobým myšlením a byl toho názoru, že „*filosofie je současnou podobou nestydatosti.*“⁹³ Jako autor byl kritizován za filozofický amatérismus a nepřesné filozofické interpretace.⁹⁴

Jeho odkaz bývá spojen především s tématem absurdity, jež se pojila také se jmény Franze Kafky, Samuela Becketta nebo Eugéna Ionesca.⁹⁵

„*Na otázku, kterých je jeho deset svých nejoblíbenějších slov, odpověděl: svět, bolest, země, matka, lidé, poušť, čest, bída, léto, moře.*“⁹⁶ Camusovým přínosem bylo nalezení způsobů, jimiž mohl člověk autenticky čelit absurdní situaci, v níž se nachází. To, co nám Camus doporučil v první řadě, bylo žít v pravdě, třebaže byla nesnesitelná, nezakrývat absurditu lidské existence a neobnovovat ztracené iluze.⁹⁷

3.3 Autobiografické rysy v Camusově tvorbě

„*Spisovatel píše většinou proto, aby byl čten.*“⁹⁸

(Albert Camus)

Albert Camus své příběhy většinou zasazoval do prostředí Alžírsko, k němuž měl osobní vztah, jelikož se zde narodil. Jeho nejslavnější dílo, *Cizinec*, se rovněž odehrávalo v této oblasti. Postava Meursaulta navíc dostala možnost vycestovat za prací do Paříže, dalšího z míst, v nichž autor jistou dobu svého života pobýval. Opačně tomu bylo u postavy správce útulku, jenž se narodil v Paříži a teprve pak se odstěhoval do Alžírsko.

Některé povídky sbírky *Exil a království*, například *Cizoložnice*, *Odpadlík aneb zmatení myslí* nebo *Host*, byly rovněž zasazeny do této oblasti. Příběh *Jonáš aneb umělec při práci* se odehrával v Paříži, Camus do něj aplikoval své manželské problémy z doby, kdy

⁹² CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 110.

⁹³ Tamtéž, s. 129.

⁹⁴ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 155.

⁹⁵ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 146.

⁹⁶ PUTÍK, Jaroslav. *Hrdina naší doby*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. 1966, s. 188.

⁹⁷ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 47.

⁹⁸ CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: Hynek, 1999, s. 64.

ho psal. Navíc v povídce *Rašící kámen* i románu *Šťastná smrt* Camus využil svých cestovatelských zkušeností.

Camus na svou vlast odkazoval i v esejích *Léto*. Zde se zmiňoval i o francouzsko-alžírském městu Oran, které se objevilo v jeho dalším románu *Mor*. Z tohoto místa pocházela Camusova manželka.

Jediným hrdinou, do něhož otevřeně vložil autobiografické rysy, byl Jean-Batiste Clamence z jeho posledního dokončeného díla, *Pád*, označovaného podle zachycení pádu iluzí jedné generace.⁹⁹ Protagonista se od literáta lišil například svým odmítáním smyslu odboje, svou potřebou nad lidmi vynášet soud či svým dobrodružným milostným životem.¹⁰⁰ Román také výrazně kontrastoval svými tématy, filozofií, poetikou i použitým stylem s autorovými ranými díly.¹⁰¹

⁹⁹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 153.

¹⁰⁰ Srov. ŽILINA, Miloslav. *Absurdno a angažovanost*. In: CAMUS, Albert. *Romány a povídky: Cizinec, Mor, Pád, Exil a království*. S. 461.

¹⁰¹ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Uprostřed pavučiny, aneb vypočítavá zpověď falešného proroka*. In: CAMUS, Albert. *Pád*. 2015, s. 120.

4. Camusovo pojetí člověka a smyslu života

„Absurdní člověk začíná tam, kde ten všední končí.“¹⁰²
(Albert Camus)

Camus se ve svých úvahách zamýšlel i nad problematikou odlišnosti jedinců ve společnosti, kteří podle něj nemají jednoduchou úlohu: „*nejnebezpečnější pokušení: být něco extra.*“¹⁰³ Dalo by se říci, že pokud je člověk něčím zvláštním, může být pro ostatní hrozbou. Svou odlišností na sebe pouze upozorní.

Ve svých *Zápisnících* si poznamenal také to, že by člověk měl na tom druhém nacházet nejprve to hodnotné a až poté se zaměřit na jeho negativní stránky.¹⁰⁴ Vystává tak otázka, zda se tím sám autor v životě řídil. Pravděpodobně tomu tak bylo.

„*Genialita je jakési zdraví, vysoký styl, dobrá nálada - ale na vrcholu duševních muk.*“¹⁰⁵ Tím bylo pravděpodobně myšleno, že každá věc má i svou odvrácenou stránku. „*Pravda není ctnost, nýbrž vášeň. Čili není nikdy shovívavá.*“¹⁰⁶

„*Být stvořen, abys tvořil, miloval a vyhrával, znamená být stvořen pro život v míru. Jenže válka člověka naučí všechno ztratit a stát se tím, čím nebyl. Všechno je najednou otázkou stylu.*“¹⁰⁷ Touto myšlenkou se Camus pokoušel reagovat na nastupující druhou světovou válku, která mnohdy tragicky zasáhla do životů obrovského množství lidí a radikálně změnila jejich podmínky pro život. Válka veškeré možnosti zavedla do jiných úrovní. Filozof s tím pochopitelně nesouhlasil.

Ke společnosti ve svých *Zápisnících* uvedl celou řadu myšlenek. „*Jediné bratrství, které je teď možné, jediné, které se nám nabízí a povoluje se nám, je odporně vlezlé bratrství tváří v tvář smrti ve zbraní.*“¹⁰⁸ Tímto tvrzením dával najevo svůj nesouhlas s předválečnou dobou, jelikož pocházelo z roku 1938.

Další jeho postoj byl tento: „*pokušení společné všem rozumným bytostem: cynismus. (...) Bída a vznešenost tohoto světa: neskýtá pravdy, ale lásky. Absurdita vládne a láska*

¹⁰² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisypovi*. Praha: Svoboda, 1995, s. 107.

¹⁰³ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 37.

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž, s. 135.

¹⁰⁵ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 37.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁷ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 133.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 86.

*před ní spasí.*¹⁰⁹ Z tohoto názoru byl patrný vliv existenciálního nazírání na tehdejší svět. „*Realistické a cynické postoje umožňují vynášet kategorické soudy a pohrdat. Ty ostatní člověka nutí snažit se porozumět. Proto ty první působí na intelektuály tak podmanivě.*“¹¹⁰

V rámci svého chápání mezilidských vztahů tvrdil, že „*láska, která nevydrží střet se skutečností, není láska. Pak ovšem je výsadou ušlechtilých srdcí, že nemohou milovat.*“¹¹¹ Tím chtěl naznačit, že láska by měla něco vydržet. Stavěl se proto kriticky ke vztahům, které mají jen krátké trvání. Naopak vyzdvihoval to, když vztah překoná překážky, které se mu postaví do cesty.

Camus zažíval krušné chvíle, a proto se nebál říct, že například je „*vítr, jedna z mála čistých věcí na světě.*“¹¹² Byl znechucený z toho, co se děje kolem něj. Všude bylo plno falše, násilí a smrti. Proto není divu, že se tak cítil.

Byl si vědom náročnosti žití lidí v jeho době, proto tvrdil, že „*život je zavalen událostmi, které v nás vyvolávají přání být starší.*“¹¹³ Mladý člověk není na všechny nástrahy života připraven, ale musí se jim postavit. „*Přirozenost není ctnost, kterou člověk má: je třeba si ji osvojit.*“¹¹⁴

Nyní se zaměřím na konkrétní pojetí člověka ve vybraných Camusových knihách. V každé z nich nám představil jiné téma, které se lišilo od již publikovaných.

V *Cizinci* se projevuje jeho pojetí absurdity tak, že „*absurdní není člověk jako takový, ani svět jako takový, ale absurdní je vztah člověka k druhému člověku a jeho vztah ke společnosti.*“¹¹⁵ Proto pro něj jako člověka přítomného okamžiku postrádala smysl například otázka jeho přítelkyně Marie na to, zda ji miluje a zda by si ji chtěl jednou vzít.¹¹⁶

Protagonista Meursault byl v otázce existence Boha indiferentní, neboť ho toto téma příliš nezajímalo. To se projevovalo například v průběhu soudního procesu, při němž měl možnost obrátit se na víru stejně jako jiní souzení lidé, nebo při návštěvě kaplana v jeho cele ve vězení, kde odmítl to, aby se za něj modlil. Pokud by se podřídil tomu, co mu bylo

¹⁰⁹ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942.* Praha: Mladá fronta, 1997, s. 92.

¹¹⁰ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959.* Praha: Mladá fronta, 2000, s. 17.

¹¹¹ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942.* Praha: Mladá fronta, 1997, s. 115.

¹¹² Tamtéž, s. 180.

¹¹³ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951.* Praha: Mladá fronta, 1999, s. 88.

¹¹⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959.* Praha: Mladá fronta, 2000, s. 13.

¹¹⁵ VESELÝ, Jindřich. *Osudové křižovatky Alberta Camuse.* In: CAMUS, Albert. *Cizinec.* 1988, s. 111.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 111.

nabízeno, podvolil by se společenským konvencím, což se mu však přičilo. Odmítal souhlasit s pokrytectvím, nelidskostí a celou řadou lží ve společnosti. To by bylo naprosto v rozporu s jeho nazíráním na svět.

Už sám název naznačoval, o čem bude kniha pojednávat. Existují dvě možné varianty interpretace. První byl zjevný na první pohled již na počátku románu, a to při zmínkách o tom, že Meursault byl minoritním Francouzem v Alžírsku, což měl společné i se samotným Camusem. Jiný pohled čtenář získá až po zjištění, že hlavní hrdina nezapadá do tradičních, očekávaných norem společnosti. Vymyká se jim tím, že nechtěl dávat najevo své emoce při pohřbu vlastní matky nebo projevovat lítost při svém soudním procesu.

Meursault nám byl představen ale i jako obyčejný člověk, který měl své vlastní starosti a ideály. Dozvídáme se o něm kupříkladu to, že byl vášnivým sběratelem zábavných novinových výstřížků, neměl v lásce vstávání do práce, neděle, strážníky a nevěstince. V textu se často zmiňoval, že něco jedl nebo že byl unavený. Dával přednost své fyzické stránce před duševní.

V průběhu zkoumání této knihy dospěli někteří odborníci k názoru, že se snad mohlo jednat o mentálně retardovaného člověka na základě trávení jeho volného času anebo samotného chování. Na druhou stranu mu ale byla nabídnuta vyšší pozice v jeho zaměstnání a postavy se k němu uchýlovaly jako ke vzdělanému muži. Román nabízel celou řadu dalších otázek, na něž si každý musí najít odpověď sám.¹¹⁷

Hrdina raději naplňoval své fyzické potřeby, než aby uspokojil ty, které jsou řazeny v tzv. Maslowově hierarchii potřeb výše, tzn. potřebu bezpečí a jistoty, potřebu lásky a sounáležitosti, potřebu uznání nebo seberealizace.¹¹⁸ Jeho život neměl jasný řád, žil ze dne na den, nic si neplánoval, snažil se žít spontánně a nic neočekávat. Co se týče jeho vztahu k čistě tělesným prožitkům, které přebíjely jeho abstraktní uvažování, tak je nutné říci, že Meursault *„je obecně neschopen překonávat jakékoli vnější fyzické podněty: přílišné horko v autobuse spolehlivě rozptyluje jeho myšlenky na právě zemřelou matku a dává mu okamžitě usnout; nepříjemně bílá kůže Pařížanů stačí k tomu, aby jej odradila od slibné kariéry*

¹¹⁷ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb Justiční vražda jedné moderní „sfingy“*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 2005, s. 114.

¹¹⁸ Komplexní teorie motivace. E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc. *E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc* [online]. [cit. 05. 02. 2018]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=1386>.

v metropoli; pálicí slunce na pláži jej nutí vraždit; moucha v soudní síni mu znemožňuje sledovat jeho vlastní soudní proces atd.“¹¹⁹

Protagonista byl Černým označen za prototyp „zbytečného člověka“, jenž se poprvé objevil v klasickém ruském románu. Vyznačoval se totiž lhostejností ke světu, pocitem vlastní zbytečnosti. Jeho absurdnost se stupňovala natolik, že jeho smutek soudci vnímali jako otrlost a cynismus.¹²⁰ Meursault společenské konvence znal, byly mu ale bytostně cizí.¹²¹ V závěru díla, který byl otevřený a nabízel dvě různé možnosti, smrt nebo omilostnění, mohl zemřít jako zločinec, který však porozuměl životu. Od ostatních odsouzcenců se lišil zejména tím, že poznal, v čem spočíval lidský úděl. Jestliže by si zvolil svůj konec v sebevraždě, znamenalo by to potvrzení absurdnosti světa, v němž celou dobu žil.¹²²

Scéna, při níž Meursault střílel do nepojmenovaného Araba, byla na první pohled cynická, ale spisovatel se snažil, aby byla pouze drastická a poukázala na chatrnost běžných konvenčních měřítek, kterými se posuzovaly lidské činy. Meursault měl být souzen, sám nevěděl, co se vlastně stalo.¹²³ Jeho motivem, proč střelil do nevinného Araba, bylo to, že ho dráždilo okolní prostředí, v danou chvíli nesnesitelně páliho slunce a měl v sobě zakořeněné jisté napětí, které se muselo nějakým způsobem dostat na povrch. Neměl jakýkoli úmysl, aby zneškodnil právě tohoto člověka, neměl k němu žádnou vazbu a nevěděl, jestli mu chtěl ublížit, i když měl dotyčný v ruce nůž, a jestli tedy jednal v sebeobraně. Samotné soudní líčení tak nabylo dojmu absurdity.

Jednalo se spíše o proces, v něm docházelo k Meursaultovu sebeuvědomování. Teprve tehdy si uvědomil, že se odcizil svému okolí, stal se opravdovým cizincem. Společnost mu totiž nerozuměla. Otázka viny kvůli spáchané vraždě byla odsunuta do pozadí a důležitosti nabyla ta, jež se týkala jeho osobnosti a vztahu k požadavkům na něj.

V tomto díle bylo patrné, že v oblasti absurdity, neměla své místo koncepce bez viny, ale i bez odpovědnosti. Obě postrádaly v tomto pojetí svůj smysl.¹²⁴ Za hlavní přednost *Cizince* bývala považována hrdinova „jinakost“ a nevyzpytatelnost, jež se zdála natolik

¹¹⁹ BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb Justiční vražda jedné moderní „sfingy“*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 2005, s. 115.

¹²⁰ Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 35 - 37.

¹²¹ Srov. VESELÝ, Jindřich. *Osudové křižovatky Alberta Camuse*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 1988, s. 111.

¹²² Srov. ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 35 - 37.

¹²³ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 80.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 80.

nevyzpytatelnou, že jejího nositele raději alžírské úřady popravily.¹²⁵ Stal se natolik populární, že byl v roce 2001 francouzskými čtenáři oficiálně zvolen „knihou předchozího století“.¹²⁶

Camus zastával názor, že „každá společnost a literátská zvlášť, usiluje o to, aby se její členové styděli za přílišné ctnosti.“¹²⁷ V jeho *Zápisnících* bychom také našli to, že „největší problém v životě je vědět, jak nenarazit.“¹²⁸

Mýtus o Sisyfovi, na němž Camus pracoval paralelně s *Cizincem* v rámci tzv. cyklu absurda¹²⁹, se stal jedním z nejznámějších Camusových děl. Snažil se v něm přivést lidstvo k vlastnímu pohledu na situaci člověka v soudobém světě.¹³⁰ Zjednodušeně řečeno by se dalo tvrdit, že hlavním cílem této práce bylo nalézt důvody, proč se nezabít, ačkoli na první pohled se okolní svět jevil jako nesnesitelný.¹³¹

Zaměřil v něm svou pozornost především na téma absurdity, která se pro něj stala výchozím bodem jeho úvah. Byla tu představena ze všech možných úhlů. Naléhavými problémy se pro něj staly jak sebevražda, tak smysl života. „*Sebevražda je pravým opakem vzpoury, protože předpokládá souhlas.*“¹³² Stavěla se na rozhodnutí, zda život stojí či nestojí za to, aby ho člověk žil.

Další oblastí jeho zájmu byla smrt a její vyvolávání pocitů v lidstvu. To, že nemluvili o tom, že žili, bylo způsobeno tím, že ve skutečnosti nikdo neměl osobní zkušenost se smrtí. Zkušenost označovala to, co lidé prožili a co se stalo vědomým. To nešlo nahradit zkušeností se smrtí jiných lidí. Camuse zajímaly také důsledky absurdních objevů (nikoli ony samotné).

¹²⁵ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb Justiční vražda jedné moderní „sfingy“*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 2015, s. 151.

¹²⁶ Srov. Tamtéž, s. 107 - 108.

¹²⁷ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 65.

¹²⁸ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 178.

¹²⁹ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb Justiční vražda jedné moderní „sfingy“*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 2014, s. 134.

¹³⁰ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 133.

¹³¹ BERÁNKOVÁ, Eva. *(Ne)musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, aneb Camusovo věčné „pokoušení nadějí“*. In: CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. 2006, s. 138.

¹³² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Svoboda, 1995, s. 77.

Existenciální postoj nazval „filozofickou sebevraždou“, což byl postup, jímž popírala myšlenka samu sebe a snažila se překonat samu sebe v tom, co činila pro svou negaci. Existenciální pocity byly negovány Bohem, který byl udržitelný pouze negací lidského rozumu. Pro Camuse byl důležitější duch než rozum, který byl v jeho době v popředí.

Pod pojmem „absurdní člověk“ si Camus představoval člověka, jenž nic nečinil pro věčnost, aniž by ji popíral. Před nostalgií dával přednost vlastní odvaze a uvažování. O jeho podstatě tvrdil toto: „protože si je jist svou dočasnou svobodou, svou vzpourou, jež nemá budoucnost, a svého pomíjejícího vědomí, pokračuje ve svém příběhu po čas života. To je jeho pole, tam probíhá jeho činnost, kterou chrání před veškerými soudy, mimo své vlastní.“¹³³ Podstatou absurdního člověka byla rovněž nevíra v hluboký smysl věcí. Příkladem takového hrdiny byl například Sisyfos, který byl kvůli své přílišné svobodomyšlnosti a neposlušnosti odsouzen k valení balvanu na vrchol hory, odkud pak spadl vlastní silou dolů. Dotyčný přijal svůj trest za úděl. Tento mýtus byl tragický jen kvůli tomu, že byl jeho hrdina uvědomělý.

Camus líčil úděl moderního člověka beznadějného, a přesto ne zoufalého. Z absurdna vyvozoval tři závěry, a to svou svobodu, svou revoltu a svou vášeň. Vrcholem absurdnosti se pro něj stala samotná tvorba.¹³⁴

Žít znamenalo nechat žít absurdno. Nechat žít pak znamenalo dívat se na ně. Absurdno by mohlo zmizet jen tehdy, když se od něj jedinec odvrátil. Absurdní člověk mohl vyčerpat všechno i sám sebe. Absurdno se stalo jeho nejvyšším vypětím, v němž se neustále udržoval neslýchaným úsilím.¹³⁵ *Mýtus o Sisyfovi* slouží jako vodítko k pochopení Camusova vztahu k divadlu.¹³⁶

V *Caligulovi*, dramatu o čtyřech dějstvích, Camus vytvořil postavu římského císaře, který se stal absurdním hrdinou. Kritici ho označili za *Sisyfovův mýtus* v akci. Vládce se nechal prohlásit za Boha, projevoval se jako lstivý a úskočný despota, ale ve skutečnosti to byl velmi osamělý idealista. Ostatní ho nepochopili, mysleli si o něm, že opravdu zešílel, přičemž opak byl pravdou, protože si císař všeho byl vědom a dokázal racionálně uvažovat. Toužil po

¹³³ Tamtéž, s. 93.

¹³⁴ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 133.

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 137.

¹³⁶ Srov. DUBSKÝ, Ivan. *Camus a jeho hry*. In: CAMUS, Albert. *Caligula, Stav obležení*. S. 162.

pravém životě.¹³⁷ Pronesl, že se ničeho nepodaří dosáhnout, „*jen proto, že to lidi nedotáhnou. A přitom stačí jednat logicky až do konce.*“¹³⁸ Nepodporoval lidskou pasivitu a vzdávání se.

Chaerea si uvědomoval lidskou podstatu a tvrdil, že „*člověk nemůže žít bez důvodu.*“¹³⁹ V rámci společnosti se v této hře objevily také další názory, které odpovídaly skutečnosti - např. „*sestoupit na společenském žebříčku je mnohem snazší, než se po něm vyšplhat vzhůru*“¹⁴⁰ nebo „*čestný člověk je na tomhle světě tak velká vzácnost, že bych nevydržel se na něj dívat příliš dlouho.*“¹⁴¹

Camus se v tomto díle zabýval i možností volby v životě člověka. Helikón o tom zauvažoval: „*Hádejte. Pamatujete si, s neštěstím je to jako se svatbou. Člověk si myslí, že si vybral on, a pak zjistí, že byl sám vybrán. Tak to je, s tím člověk nic nenadělá. (...) Tak třeba já, kdybych si mohl vybrat svého otce, vůbec bych se nenarodil.*“¹⁴²

Císař Caligula zavrhoval lidskou přetvářku, přitom sám měl dvě tváře, tyrana a samotáře, řekl, že „*člověk nemůže mít rád takovou tvář, kterou se snaží skrývat sám před sebou*“¹⁴³. Jedinec by si měl být vědom své vlastní ceny a toho, kým je. Měl by být sám se sebou vnitřně srovnaný a nesnažit se namluvit si o sobě samém něco jiného.

Vládce nebyl schopný lásky, jež znamenala přijetí toho, že s dotyčným zestárne, a proto Caesonii, která se do něj zamilovala a jejíž city on zásadně neopětoval, v závěru hry zardousil. Ona se tomu vůbec nebránila, naprosto se podvolila jeho přání, projevila mu naprostou oddanost. On sám v úplném závěru přišel o život, když ho ubodali spiklenci, o jejichž činnosti byl varován několikrát v průběhu hry, ale nedbal těchto upozornění. Jakoby tím chtěl ukázat, že není zbabělý, že je se sebou spokojený a se smrtí smířený. Sám zbabělci opovrhoval, proto se mu přičilo projevit tento pocit veřejně. Před smrtí měl na krátkou chvíli strach, který však překonal a spiklencům se nebránil.

V povídkovém souboru nazvaném *Exil a království* bylo ukázáno široké spektrum kulturních rozdílů a různých osobností. Do popředí tu vystupovala základní otázka postavení člověka v současném světě. Autor tu nenacházel jasnou odpověď, viděl jen člověka

¹³⁷ Srov. Tamtéž, s. 169.

¹³⁸ CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 15.

¹³⁹ Tamtéž, s. 29.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 32.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 57.

¹⁴² Tamtéž, s. 11.

¹⁴³ Tamtéž, s. 60.

odcizeného okolnímu světu a bezmocného vůči zlu a násilí.¹⁴⁴ Všechny příběhy této knihy měly společnou představu osamělého vyhnance, marně hledajícího cestu do nedostupného království bratrských lidských vztahů.¹⁴⁵

V první povídce, *Cizoložnice*, hledala hlavní postava Janina svůj smysl života. Podvolila se přání svého muže, obchodníka s látkami, a cestovala s ním, aby mohl prodávat své zboží. Díky tomu, že jednou uviděla poušť a cítila jisté spojení s nebeskou klenbou, došla k prozření a uvědomila si své priority. Pokusila se o útěk, odcizila se mu, ale nakonec se k němu opětovně vrátila, aniž by si něčeho všiml. V závěru se rozplakala nad svým trápením, muži se však nesvěřila, neboť by ji nepochopil.

V druhé povídce, *Odpadlík aneb zmatení mysli*, jsme svědky toho, jak se mladý misionář stal z původního křesťana uctívatelem fetišů. Byl to člověk nevyrovnaný s určitými rysy bláznovství, našel proto jistou rovnováhu v náboženské víře. Pochopil princip zla ve světě, stal se prý zajatcem v jeho království, uvěřil v nenávist a sám se stal svým fetišem. Díky stylistické překvapivosti této povídky ji lze číst střídavě jako „vnitřní monolog internovaného blázna“, jako „soubor surrealistických asociací“ nebo jako propracovaný soubor intertextuálních odkazů.¹⁴⁶

Třetí povídka, *Němi*, se týkala návratu dělníků po neúspěšné stávce zpět do zaměstnání. Na tomto příběhu byla demonstrována konkurence mezi dřívější výrobou a vývojem technologií. Výroba sudů začínala mít konkurenci v cisternových lodích a autech. Mezi účastníky vyhrála lidská solidarita nad vzpourou. Jedinec nebyl na světě sám, tudíž by měl myslet i na druhé. Tento příběh měl z celé knihy nejbližší k reálnému životu lidí, kteří řešili obdobné starosti.

Povídka *Host* měla ve svém středu dilema arabského učitele Daru, který se musel rozhodnout, jak naloží s přiděleným úkolem, vydáním arabského otroka do vězení. Bylo tu názorně ukázáno, co se děje s člověkem, když ví, že zemře. Ačkoli se učitel v závěru rozhodl dát otupělému otrokovi svobodu, on se však rozhodl podvolit tomu, co se po něm žádalo. Již se smířil s koncem svého života. Závěrečnou ironií osudu tedy vše zůstalo věrné osvědčené mechanice. Vězeň poslušně kráčel vstříc trestu, jeho příbuzní ho za to chtěli krvavě pomstít. Čtenářům byl představen osamělý člověk včetně jeho vnitřního rozhodování a cesty

¹⁴⁴ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Doslov*. In: CAMUS, Albert. *Exil a království*, 1965, s. 220 - 221.

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 222.

¹⁴⁶ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Plodné váhání na cestě mezi exilem a vyhnanstvím*. In: CAMUS, Albert. *Exil a království*. 2005, s. 149.

k samotnému rozhodnutí. V průběhu si přál, aby nemusel nic takového řešit. Jednalo se o skutečnou minitragédii o nemožnosti zůstat nad věcí a vně konfliktu.¹⁴⁷

V povídce *Jonáš aneb umělec v práci* dostal hlavní prostor pařížský malíř Gilbert Jonáš, který věřil ve svou hvězdu. Camus tu vytvořil člověka, který zažíval úspěchy jak v osobním, tak profesním životě do doby, než nastala jeho neodvratná krize. Byl velmi žádaný a věděl svou cenu. Oženil se s Luisou a měl s ní tři děti. Později se raději věnoval malování, než aby se staral o svou rodinu. Jeho žena se pokoušela o obnovení manželství, ale bohužel se jí to nedařilo. Jonáš se projevoval jako samolibý, naivní a hloupý, což o něm tvrdil i jeho nejlepší přítel architekt Rateau. Umělec však byl šťastný z toho, že mohl tvořit. Hledal svou inspiraci, prošel díky ní určitým vývojem. Po prvotní krizi začal prokrastinovat, holdovat alkoholu, scházet se s novými „přáteli“ a noci trávit u cizích žen. Svůj smysl života ale stále nacházel v umělecké činnosti. Nakonec si vytvořil palandu, aby mohl pracovat, aniž by ho někdo rušil. Postupně z ní již nesestupoval dolů. Díky tomuto odloučení si uvědomil, že své ženě vůbec nepomáhal a že byl velmi sobecký. Jediný, kdo mu zůstal věrný, byl jeho přítel Rateau. Přes noc zavrhl své umění a cítil se opět šťastný. Ráno se rozhodl k návratu ke své rodině, spatřil svou vytouženou hvězdu. Jakmile se dotkl země, skácel se na ni vyčerpáním. Přivolaný lékař prohlásil, že se z toho uzdraví. Jonášovo dilema bylo zdůrazněno nápisy na jeho posledním obraze - „*Jsem sám.*“ a „*Jsem s vámi.*“ Stejný problém v té době řešil i sám Camus, hledající kompromis mezi svou veřejnou angažovaností a samotou.¹⁴⁸ Příběh vypovídal o tom, co může potkat umělce, když ztratí motivaci a inspiraci ke své činnosti. „*Jenže život je krátký, čas letí a i jeho energie měla své meze. Bylo těžké malovat svět a lidi a zároveň s nimi žít. Na druhé straně si nemohl naříkat ani si vysvětlit své zábrany.*“¹⁴⁹

Závěrečná povídka, *Rašící kámen*, byla zasazena do exotického prostředí, Brazílie, kam přijel inženýr d'Arrast vystavět malou přehradu. Lidé byli z jeho příjezdu nadšení, jelikož se očekávalo, že jim dá práci. V době, kdy sem dorazil, se slavil svátek dobrého Ježíše a svátek svatého Jiří. Seznámil se díky tomu s kuchařem z místní lodi, který měl v průvodu nést na hlavě padesátikilový kámen. Když muž padl vyčerpáním, inženýr se ujal dokončení jeho přesvědčení. Jednalo se o ukázkou dodržení slibu za každou cenu. Nošení kamene bylo

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 150.

¹⁴⁸ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Plodné váhání na cestě mezi exilem a vyhnanstvím*. In: CAMUS, Albert. *Exil a království*. 2005, s. 143.

¹⁴⁹ CAMUS, Albert a Josef POSPÍŠIL. *Exil a království*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, s. 117.

způsobem, jak šlo dokázat odvahu a odhodlání. Inženýr ho s vypětím všech sil, donesl do kuchařovy chatrče. Díky tomuto činu byl přijat mezi místní komunitu, v níž zůstal po celý zbytek života.

V esejích s názvem *Léto* Camus věnoval svou pozornost tomu, že pokud chtěl člověk porozumět světu, musel by se uchýlit do samoty. Podle něj například by mu k tomuto účelu mohlo posloužit velkoměsto, v němž byli lidé vzájemně odcizeni. Město Oran, mimo jiné dějiště i jeho románu *Mor*, kritizoval například za výskyt abnormálního umění. Na základě boxerského zápasu představil stoletý boj na smrt mezi Oranem a Alžírem, který se na ničem nezakládal. Navzájem se krutě urážely a utkávaly v rámci sportu, statistik nebo inženýrských staveb, jelikož se nemohly obléhat.

Podle autora průměrnost v životě vytrvá, přiměje člověka, aby věnoval pozornost tomu, co vůbec není důležité. „*Vše, co je pomíjivé, chce přetrvat.*“¹⁵⁰ V eseji s názvem *Mandloně* (v novějším překladu *Mandlovníky*) otevřeně kritizoval válku. Camus nevěřil v rozum natolik, aby přistoupil na pokrok nebo na jakoukoli filozofii dějin. Věřil ale, že lidé dělají pokrok v tom, že si uvědomují svůj osud a úděl. Podle něj bylo nadlidským úkolem začlenit spravedlnost do nespravedlivého světa a národům dodat štěstí. „*Nadlidskými nazýváme úkoly, jejichž splnění lidem dlouho trvá*“¹⁵¹.

Rozsáhlý *Mor* byl napsán jako exaktní reportáž o neexistující události a jako tragédie o pěti aktech ve formě filozofického románu.¹⁵² Od všech ostatních uměleckých děl tohoto autora se lišil především svou náročností a obsáhlostí uvedených myšlenek.

Hlavním hrdinou a autorem kroniky, jak se dozvídáme v úplném závěru, byl lékař Bernard Rieux. Camus tu kromě něj ukázal pestrou škálu postav. Každá z nich se k vypuknutí epidemie postavila jinak. Novinář Raymond Rambert se nejprve snažil o únik z města nelegální cestou, později si však uvědomil svou zbabělost a zůstal v Oranu nápomocný zmíněnému lékaři. Cottard byl z moru nadšený, jelikož se díky němu zapomnělo na jeho neúspěšný pokus o sebevraždu oběšením, měl strach z trestu. Když nákaza z města zmizela, pomátl se a psychicky to nevydržel. Začal střílet kolem sebe a následně byl odveden pryč. Jean Tarrou, postava, jež tlumočila filozofovy osobní názory, představoval pacifistický postoj.

¹⁵⁰ CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: Hynek, 1999, s. 30.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 40.

¹⁵² Srov. SVITÁK, Ivan. *Bojovný humanista*. In: CAMUS, Albert. *Mor*. 1963, s. 8.

Stal se poslední obětí moru. Josef Grand tu pracoval jako úředník na magistrátu, vedl téměř asketický život. Jeho smyslem života bylo napsat knihu, vynakládal nesmyslně příliš velké úsilí na to, aby jeho první věta byla naprosto perfektní. Vytvářel ji po celý stav epidemie a i po ní. Starý astmatik byl symbolickou postavou, jelikož v celém příběhu přebíral hrách a po každém patnáctém hrci se najedl. Jednalo se o jedinou stabilní postavu, která zachovávala klid, před, v i po epidemii. Chápal mor i smrt jako běžnou součást svého marného života.

Na morové epidemii Camus dokázal zachytit změny mentality místních občanů, kteří se ocitli v mezní situaci - nejprve cítili strach při prvních náznacích moru, který se rozšířil kvůli krysám, později padli první oběti a město muselo být uzavřeno, kvůli tomu došlo k izolaci od okolního světa, nastalo odloučení od svých blízkých. Mor způsobil to, že lidé museli žít v nečinnosti. U některých z nich se projevovalo zoufalství či sobectví. Postupně vstupovaly v platnost nejrůznější zákazy a nařízení - např. zlikvidování psů a koček, zákaz vycházení ven po určité hodině. Mor se tak stal záležitostí všech. Později byl vyhlášen stav obležení, obyvatelé živořili a nezaměstnanost se rapidně zvyšovala. Lidé ztráceli jakoukoli naději na zlepšení. Nákaza odstranila jakékoli úvahy o hodnotách, neřešil se už ani vzhled ani strava. Věci, které dříve byly kritérii, nyní ztratily svůj význam. Měnila se důležitost některých skutečností a priority obyvatel. Opět by se dalo říci, že se základní životní potřeby staly nejdůležitějšími pro bytí na světě. O atmosféře města Tarrou řekl, že „*kromě opilců se nikdo nesměje; a ti se zase smějí příliš mnoho*“¹⁵³. Následně vznikl izolační tábor, kam byli umisťováni nemocní. Epidemie nakonec odešla tak, jak přišla, tedy sama od sebe. Trvala od 16. dubna do 25. ledna v letech 194* - 194*. Do města se vrátily krysy, obyvatelé již opět měli radost a setkali se díky tomu i se svými blízkými, které po celou dobu neviděli. Například Rambert po šťastném shledání se svou ženou pronesl myšlenku, že „*existuje-li něco, po čem lze stále toužit a co lze dostat jen někdy, pak je to láska člověka*“¹⁵⁴. Bylo ale uvedeno, že mor je neustále přítomen a až nabude síly, opět zaútočí. Nikdy totiž úplně nezmizí. „*Každý v sobě nosí mor, protože nikdo, nikdo na světě není proti němu chráněn*“¹⁵⁵.

„*Nic na světě nemá takovou cenu, abychom se kvůli tomu odvrátili od toho, co milujeme.*“¹⁵⁶ Rambert o člověku prohlásil, že „*je neschopen trpět nebo být dlouho šťastný.*“

¹⁵³ CAMUS, Albert. *Mor*. 3. vyd. Praha: Garamond, 2007, s. 96.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 238.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 202.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 168.

*Tudíž není schopen ničeho, co má opravdu cenu. (...) Jenže já už mám dost lidí, co umírají pro myšlenku. Nevěřím na hrdinství, vím, že je to snadné, a poznal jsem, že to bylo vražedné. Mne zajímá jen jedno: aby člověk žil a zemřel pro to, co má rád.*¹⁵⁷

Udivující na tomto díle bylo také to, že tu byla výrazně oslabena přítomnost ženského elementu, budící dojem, že stejně jako jakákoli válka je veškerá pohroma pouze mužskou záležitostí. Ženy tu tvořily jen vzdálený životní obzor - u Ramberta štěstí, u Rieuxu zdrženlivě zadržované obavy a Grandovy navždy zraněné něhy, jelikož ho jeho manželka opustila. Jedinou přítomnou byla skromná, tiše vyrovnaná osoba matky, jež procházela v této podobě celým Camusovým dílem.¹⁵⁸

Pro Camuse byl mor nejen symbolem nacismu, proti němuž se sám postavil v domácím odboji, ale i koncentrátem veškerého zla spojeného s člověkem, zla, proti kterému je třeba bojovat a podstupovat riziko nových porážek. Protože ho nedokázal společensky pojmenovat, vtělil ho přímo do věčného lidského údělu. Jelikož nenalezl cestu aktivního společenského boje, východisko hledal v morálním přerodu každého jedince. Román se stal obecnou abstraktně humanistickou výzvou k lidské solidaritě v aktivním zápase za lepšího člověka.¹⁵⁹ Podle Jamka je *Mor* skutečným myšlenkovým vyústěním Camusova díla.¹⁶⁰

V dramatu *Nedorozumění* hrdina Jan pronesl následující tvrzení: „Člověk nemůže pořádkem žít jako cizinec. Potřebuje štěstí, to je pravda, ale potřebuje také najít své určení.“¹⁶¹ „Aby člověk mohl zůstat na jednom místě, musí k tomu mít své důvody - přátelství, náklonnost určitých lidí. Jinak nemá žádný důvod zůstat právě tady a ne jinde.“¹⁶² Vyřkl to proto, že s tím byl naprosto ztotožněn, jelikož se vracel po dvaceti letech domů, v zahraničí se cítil odstrčený a sám. Našel si však dívku Marii, která se pro něj stala oporou a navíc ho varovala, aby se ženám nechal poznat, on ji avšak neuposlechl a zaplatil za to svým životem. V této hře také významnou roli hrála láska, a to mateřská (mezi matkou a Martou), ale i milenecká (mezi Janem a Marií).

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 133.

¹⁵⁸ Srov. JAMEK, Václav. *To, co je v lidských silách*. In: CAMUS, Albert. *Mor*. 1993, s. 212.

¹⁵⁹ Srov. VESELÝ, Jindřich. *Osudové křižovatky Alberta Camuse*. In: CAMUS, Albert. *Cizinec*. 1988, s. 115.

¹⁶⁰ Srov. JAMEK, Václav. *To, co je v lidských silách*. In: CAMUS, Albert. *Mor*. 1993, s. 211.

¹⁶¹ CAMUS, Albert. *Nedorozumění*. Praha, 1968, s. 24.

¹⁶² Tamtéž, s. 38.

„Vlastnictví je vražda.“¹⁶³ „Každý život soustředěný na peníze je vlastně smrt. Nové zrození spočívá v nezištnosti.“¹⁶⁴ Camus byl toho názoru, že by lidé měli vidět smysl svého života v něčem jiném než v bohatství a hromadění majetku. Podle něj by se měli vyvarovat lidské hamižnosti, ziskuchtivosti, chamtivosti a nenasytlosti. To, jak takový člověk může dopadnout, nám názorně ukázal, ve své divadelní hře *Nedorozumění*, v níž matka s dcerou vraždily své hosty, aby díky nim získaly jejich majetek. Nakonec se jim to vymstilo a zabily vlastního syna a bratra, který k nim přijel nepoznán. Byl to pro ně krutý trest a samy si poté sáhly na život, aby nemusely s takovým břemenem dále žít.

V románu *Pád*, který byl situován do Amsterdamu, Jean-Baptiste Clamence prováděl sám se sebou velmi dlouhé fiktivní dialogy. Čtenář tedy mohl chápat jeho promluvy jako výzvy k němu samotnému. Hrdina býval proslulým pařížským advokátem, byl všestranně nadaný a úspěšný. Měl život rád a uznával své vlastní chyby, byl si vědom své přetvářky. Jako nevěrný záletník se přirovnal k Donu Juanovi¹⁶⁵. Nyní se nám prezentoval jako „kající soudce“, jenž prováděl veřejnou zpověď, nastavoval tím zrcadlo ostatním. Označil se za falešného proroka, který by mohl panovat nad svými svěřenci.

Clamence se ve svých úvahách mimo jiné zabýval i otázkou přátelství: „*S přátelstvím to není tak jednoduché. Trvá dlouho, než je získáte, a nezískává se snadno, ale když už je máte, nezbavíte se ho, musíte s ním počítat.*“¹⁶⁶ Kritizoval sobeckost a egoismus lidí kolem sebe: „*Takoví jsou už lidé, milý pane, mají dvojitou tvář: nemohou milovat, aby přitom nemilovali sami sebe.*“¹⁶⁷

Do svých *Zápisníků* si Camus zapsal: „*Nejvážnější problém, před nímž stojí duchové současnosti: konformismus.*“¹⁶⁸ K *Pádu* by se dalo vztáhnout i následující názor: „*Jsou chvíle, kdy podlehnout upřímnosti znamená neomluvitelnou nedbalost.*“¹⁶⁹

¹⁶³ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 63.

¹⁶⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 78.

¹⁶⁵ Camus se Donu Juanovi věnoval i ve svých esejích *Mýtus o Sisyfovi*, kde se snažil zachytit důvody, proč byl takový, jaký byl, a proč ho lidé vnímají takovým způsobem.

¹⁶⁶ CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Pád*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006, s. 23.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁶⁸ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 176.

¹⁶⁹ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 116.

Ve své neúspěšné hře *Stav obležení*, která neměla být adaptací jeho románu *Mor*, došlo k vyhlášení tohoto stavu, když se Mor ujal vlády nad španělským městem Cadízu. Diego, jeden z Camusových prototypů revoltujícího člověka, musel překonat úskalí, která musel ve své lásce k Viktorii překonat. Láska byla zakázána, ale milenci tohoto zákazu nedbali. V závěru hrdina v nastolené zkoušce obstál a Mor město opustil. Viktorie ale předtím zemřela, takže se jejich vztah nedočkal vytouženého manželství. Diego byl spokojený alespoň s tím, že lidem ve svém městě navrátíl svobodu. Ve svých *Zápisnicích* uvedl Camus to, že podle něj „*důvody hrdinství jsou důležitější než hrdinství samo.*“¹⁷⁰

Jeho prvotina, román *Šťastná smrt*, nebyla za Camusova života publikovaná, lze v ní najít mnoho společných rysů s jeho nejúspěšnější knihou *Cizinec*. Například ve jménech hlavních postav, které se od sebe lišily pouze jednou hláskou a křestním jménem, Patrice Mersault (*Šťastná smrt*) a Meursault (*Cizinec*, pouze příjmení).

V tomto díle nastolil problematiku handicapovaných a snažil se vžít do jejich psychiky. Zagreus, starší muž bez dolních končetin, těžce nesl, že se musel spoléhat na pomoc druhých, měl kvůli tomu duševní problémy, tudíž navrhl Mersaultovi, aby ho zavraždil. Dokonce mu propůjčil revolver a napsal dopis na rozloučenou. Všechno nasvědčovalo sebevraždě, Mersault díky tomu nebyl obviněn z vraždy. Vzpomínky na Zagrea prostupovaly celým příběhem, objevovaly se zejména ve zvláštních situacích (např. při jeho odjezdu do Prahy). Dalším znevýhodněným mužem v tomto díle byl například jednoruký rybář Pérez, jehož potkal ve vesnici, kam se přistěhoval.

Hrdina si mohl užívat pozici dominantního „samce“, jelikož neměl vůbec žádnou konkurenci. Jeho nostalgický kamarád Emmanuel donekonečna omílal své zážitky z bitvy na Marně před lhostejným osazenstvem restaurace, zdrženlivý René pomalu umíral na tuberkulózu, nevzdělaný vedoucí restaurace Céleste se obracel na Mersaulta jako na jedinou intelektuální autoritu, osamělý idealistický lékař Bernard aj. Všichni muži proti němu byli buď mentálně, nebo fyzicky znevýhodnění a většinou se sami vůči němu předem stavěli do podřízeného postavení.¹⁷¹

Románem prostupoval, jak už název napovídá, motiv štěstí a smrti. Mersault hledal opravdové štěstí, například u svých milenek v „Domě tváří k světu“ nebo ve svém osamění. V celém příběhu zůstal sám sebou. „*Pochopil, že jednat, milovat a trpět ve skutečnosti*

¹⁷⁰ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 161.

¹⁷¹ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Krutá pohádka o tom, jak otcovrah ke štěstí a smrti přišel*. In: CAMUS, Albert. *Šťastná smrt*. S. 129 - 130.

znamená žít, ale jen pokud si člověk nic nenamlouvá a přijímá svůj osud“¹⁷². „Člověk se nerodí silný, slabý nebo umírněný. Stává se silným, učí se jasné mysli. Osud není uvnitř člověka, ale kolem něho.“¹⁷³ Podle Beránkové měl Mersault dvě možné formy štěstí, a to kolektivní život v jakési volnomyšlenkářské minifalanze tvořené jedním mužem a třemi ženami v „*Domě tváří k světu*“, nebo asketickou samotu přerušovanou krátkými styky s okolím (návštěvy manželky Lucienne či bývalých spolubydlících).¹⁷⁴

Mersault měl v úmyslu zemřít, když uvidí všechno jasně. Těsně před svým skolem hleděl na svůj život jako muž, tedy s jasnou myslí. Ničivá síla ho popoháněla vpřed. Byl na konci svých sil a myslel na to, že se připojí k Zagreovi, jehož úsměv ho dříve dráždil. Cítil se s ním spojený, jelikož měl na svědomí jeho smrt. Měli společné zalíbení v životě i smrti. V Zagreovi viděl obraz vlastního života. Mersault byl odhodlaný, nepřipouštěl si svou slabost. „*Splnil jedinou lidskou povinnost, již je pouze být šťastný*“¹⁷⁵. „*Štěstí spočívalo v tom, že vůbec byl*“¹⁷⁶, v tom, že Mersault vůbec existoval. Tělo měl prý oddělené od své duše, podléhalo postupnému rozkladu, nyní ho mělo opustit a vrátit ho tedy světu. Nastal nový den. Splnilo se mu jeho přání a zemřel s pohledem na moře a následně na svou milovanou Lucienne. Skonal s radostí (s úsměvem na tváři) a pocitem, že nalezl v životě štěstí.

Camusovým dílem se prolíná také motiv běžného života. Velmi často se v něm objevuje to, že hrdinové jeho příběhů pijí kávu. Našli bychom ho v téměř každé knize - namátkou v *Cizinci* („*nabídl se tedy, že mi přinese bílou kávu. Bílou kávu mám rád a tak jsem řekl, že ano, že děkuji, a za chvíli už nesl na tácu šálek s kávou.*“¹⁷⁷), několikrát v *Exilu a království* („*Dva staří přátelé, kteří přišli zvědět, co je nového, popijeli kávu ve velkém pokoji.*“¹⁷⁸) nebo *Šťastná smrt* („*Při kávě hovoří Eliane velmi odvážně o lásce.*“¹⁷⁹).

¹⁷² CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, s. 39.

¹⁷³ Tamtéž, s. 118.

¹⁷⁴ Srov. BERÁNKOVÁ, Eva. *Krutá pohádka o tom, jak otcovrah ke štěstí a smrti přišel*. In: CAMUS, Albert. *Šťastná smrt*. S. 132.

¹⁷⁵ CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, s. 123.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 123.

¹⁷⁷ CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Cizinec*. 6. vyd. Praha: Garamond, 2014, s. 14.

¹⁷⁸ CAMUS, Albert a Josef POSPÍŠIL. *Exil a království*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, s. 156.

¹⁷⁹ CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, s. 81.

5. Revolta a vzdor v Camusově díle

„Člověk je inteligentnější než si myslí.“¹⁸⁰

(Albert Camus)

Jednou ze základních kategorií existencialismu je absurdno, které se v dílech těchto autorů projevovalo v ději bez obvyklých souvislostí, bez tradičního rozuzlení a v paradoxech. Postavy v nich promlouvali o zdánlivě nejnemožnějších hloupostech, děj se opakoval, repliky společně nesouvisely. Divák zjišťoval, že hleděl na svůj vlastní každodenní rituál mechanicky uplývajícího života, jenž sám ze sebe nedával smysl.

Hledání způsobů, jak vzdorovat těmto absurdním situacím, zasvětil svou filozofii, ale i literární dílo právě Camus.¹⁸¹ Proti absurdnímu světu racionálního teroru, objevujícím se v „historické revoluci“ stavěl onu revoltu. Pro revoluci nebyl člověk ničím, jestliže se mu nedostalo souhlasu dějin. Racionální revolucionáři se vrhali do dějin a kázali jejich absolutní rozumnost, aby člověka zmrzačili a bránili jeho přirozenosti. Ta totiž nemohla žít jen z dějin a slibů budoucnosti. Bylo nepřirozené umírat a zabíjet, aby bylo vytvořeno bytí, jímž sami lidé nejsou.

Revoltující člověk dle Camuse odmítal redukovat člověka na pouhé dějiny a snažil se zachránit právě přítomné bohatství lidského života a tvořivé práce v absurdním světě.¹⁸² „*Je-li pravda, že absurdita je dokonaná (či spíše zjevená), pak je tedy pravda, že žádná zkušenost nemá cenu jako taková a že ze všech skutků plyne rovnocenné poučení. Vůle není nic. Přijetí je vše. Ovšem pod podmínkou, že sebeskromnější i sebedrásavější zkušenosti bude člověk „účasten“ - a snese ji, aniž složí zbraně, vyzbrojen vším svým jasným rozumem.*“¹⁸³

Camus nevěřil v možnost úplného odstranění nespravedlnosti a utrpení ze světa, ale také věděl, že silou lidského úsilí lze utrpení světa zmenšit. Obviňoval falešnost křesťanství, odpovídajícího na protest vůči zlu na zemi zvěstováním království božího a šťastného posmrtného života.¹⁸⁴

¹⁸⁰ CAMUS, Albert a Ivan DUBSKÝ. *Caligula, Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, s. 154.

¹⁸¹ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 196.

¹⁸² Srov. JANKE, Wolfgang a Milan SOBOTKA. *Filosofie existence*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 78.

¹⁸³ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 133.

¹⁸⁴ Srov. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, s. 157.

Jak již bylo zmíněno výše, v románu *Cizinec*, projevoval úředník Meursault vzdor vůči společenským konvencím, které ho měly jistým způsobem svazovat při jeho rozhodování a jednání. Nechtěl se jim podvolit, a proto za to měl zaplatit životem. Společnost nechtěla slyšet jeho upřímnou a pravdivou výzvu k její nápravě.

V dramatu *Caligula* hlavní postava revoltovala, aby se stala lidskou. Odmítal člověka, tedy i sama sebe. Dalo by se říci, že byl smířený se smrtí a páchal tím pádem jakousi sebevraždu. Jeho revolta proti absurdnu, vycházející z lidské přirozenosti, představovala hrůzovládu, při níž se nebál vraždit a týrat vlastní lid, aby dosáhl svého. Žádal po nich například to, aby vydělili své potomky a vzdali se svého majetku ve prospěch státu. Pozoruhodné bylo, že odboj proti němu vedli lidé, jimž sáhl na majetek.

Tato divadelní hra se stala jakýmsi výkřikem revolty proti totalitarismu a působila současně v hnutí odporu.¹⁸⁵

Jak už sám název napovídá, tak dílo *Člověk revoltující* se komplexně věnovalo problematice revolty v průběhu historie lidstva. Camus se zabýval jak její variabilitou v minulosti, tak do esejů vkládal i své vlastní názory na ni.

„*Člověk je jediné stvoření, které odmítá být tím, čím je.*“¹⁸⁶ Jako člověka revoltujícího Camus viděl jedince, který odmítal, ale nevzdával se a odsuzoval pasivitu. Camus aplikoval Descartovo myšlení na svou teorii: „*Revoltuji, tedy jsme.*“¹⁸⁷ Prostřednictvím revolty se lidské individuální utrpení stávalo kolektivním a záležitostí všech. Například pocit cizoty lidé sdíleli s ostatními. Revolta se stávala jistotou lidských životů. Nebyla již individuální a sobecká, avšak jednotlivce přesahovala. Pokud byl jedinec ochotný zemřít při uskutečnění své revolty, obětoval se tím ve prospěch dobra, o němž soudil, že přesahovalo jeho osud.

V této knize esejů se autor věnoval nejrůznějším podobám revolty - metafyzické a historické. *Metafyzická revolta nutí člověka protestovat proti účelu, který je mu vymezen jakožto člověku*¹⁸⁸. Dávala pomocí ní najevo svou frustraci ze všeho stvoření. „*Nemohou-li se lidé odvolat na určitou společnou hodnotu, uznávanou všemi v každém jednotlivci, nedokážou si navzájem porozumět.*“¹⁸⁹ Revoltou se vznášel požadavek na jasnost i jednotu.

¹⁸⁵ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 140.

¹⁸⁶ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2007, s. 20.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 31.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 32.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 32.

Co se týče historické revolty, tak v tomto ohledu Camus tvrdil, že základním požadavkem každé revoluce byl boj o svobodu, popř. spravedlnost. Pokoušel se i o jisté srovnání revolty a revoluce. Revoluce podle něj znamenala vyšší stupeň revolty. *„Dějiny jsou bezpochyby jedním z faktorů ohraničujících člověka; v tomto smyslu má revolucionář pravdu. Ale revoltující člověk zase vytyčuje jistou hranici dějinám. Tato hranice vytváří příslib hodnoty.“*¹⁹⁰

*„Lidská solidarita je založena na revoltě a ta opět nachází své ospravedlnění pouze v tomto pocitu sounáležitosti.“*¹⁹¹ Mohlo by se tedy tvrdit, že revolta, která popírala solidaritu, ztrácela svůj význam a vyjadřovala souhlas i s vraždou, popř. sebevraždou.

Jelikož se Camus věnoval také umělecké literatuře, zaměřil svou pozornost i na revoltu v umění. Autor tu porovnal různé typy románu a jejich sepětí s realitou (autentický, sentimentální či realistický). Revolta se dovršovala v umění. Revoluce se naopak mohla uplatnit jen v civilizaci. Revoluce i umění dvacátého století byly poplatné stejnému nihilismu, popíraly to, co svým konáním stvrzovaly. Camus nebyl spokojený s tehdejšími světem. *„Každé civilizaci však revolta předchází.“*¹⁹² Soudobý svět viděl ve slepé uličce, odkud nebylo cesty zpět. Kolektiv převažoval nad individuem. Umělci byli nuceni tvořit v ohrožení (kvůli válkám a revolucím).

V dramatu *Stav obležení* bychom se mohli setkat se všemi hlavními rysy Camusovy revolty, a to *„nihilismem, zcestným individuálním štěstím, mechanismem moci, která masově vraždí, aby „ozdravila“ společnost, smrtí, která se hroutí před revoltou ve službě celku.“*¹⁹³ Jelikož autorovi šlo o to, aby jeho poslání chápali všichni diváci, zvolil symbolickou formu. *„Kolektivní vášně nabývají vrchu nad vášněmi individuálními. Lidé už neumějí milovat. Dnes je zajímá lidský úděl, a ne už jednotlivé osudy.“*¹⁹⁴

Jamek upozornil na to, že u Camuse revolta *„přesahuje individuální rovinu a dává tušit existenci společné lidské přirozenosti. Je prohlášením svobody, ale vede zároveň k uvědomění mezí, za nimiž začíná lež, zoufalství a teror a jež zakládají míru lidského konání.*

¹⁹⁰ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2007, s. 272.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 30.

¹⁹² Tamtéž, s. 297.

¹⁹³ DUBSKÝ, Ivan. *Camus a jeho hry*. In: CAMUS, Albert. *Caligula, Stav obležení*. S. 176.

¹⁹⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 129.

Vyústěním revolty je paradoxně souhlas, uznání onoho „ano“, z něhož pramení „ne“ revolty. Revolta říká „ne“ tomu, co nám zabraňuje říci „ano“ našemu životu takovému, jaký je.“¹⁹⁵

Do svých *Zápisníků* si poznamenal výrok, který v podobném duchu zmínil i ve své knize *Mýtus o Sisyfovi*: „revolta: tvořit, abychom se přiblížili k lidem? Jenže tvorba nás od všech pozvolna odloučí a vrhne nás daleko - beze stínu nějaké lásky.“¹⁹⁶

¹⁹⁵ JAMEK, Václav. *To, co je v lidských silách*. In: CAMUS, Albert. *Mor*. 1993, s. 212.

¹⁹⁶ CAMUS, Albert. *Zápisníky*. [Díl] 2, *Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 122.

6. Albert Camus a problematika lidské svobody

„Nejsme zrozeni pro svobodu. Ale determinismus je rovněž omyl.“¹⁹⁷

(Albert Camus)

„Svoboda je poslední individuální vášeň. To proto je dnes nemravná. Ve společnosti, a vlastně sama o sobě je nemravná.“¹⁹⁸ „Lidské směřování ke svobodě a jeho obvyklý rozpor: kázeň i svoboda hynou jeho vlastní rukou. Revoluce musí připustit svoje vlastní násilí, nebo být popřena. Nemůže se tudíž uskutečnit v čistotě: nýbrž v krvi nebo vypočítavosti. Moje snaha: dokázat, že logika revolty krev a vypočítavost odmítá. A že dialog dovedený ab absurdam skýtá jistou šanci čistotě. Soucítěním? (společně trpět)“¹⁹⁹.

Hlavní hrdina románu *Cizinec*, jenž měl nést původně podtitul *Svobodný člověk*²⁰⁰, musel čelit tlaku na svou osobu zejména při soudním sporu o jeho osobu. On sám do něj po svém prvotním prohlášení nezasahoval, nechal svou obhajobu na advokátovi, kterého získal ex offio. Nebyla mu povolena svoboda v rámci projevoování emocí, nesměl se lišit od zbytku občanů v daném státě. Jeho spor se netýkal vraždy, kterou spáchal, ale spíše toho, jakým způsobem měl zapadnout do jejich představ o tom, jak by se měl člověk chovat. Soudce i obhájce věnovali velkou pozornost studováním jeho osobnosti, nikoli důkazům a svědectvím ohledně spáchaného činu.

Divadelní hra *Caligula* byla přímo vystavěna na otázce lidské svobody. „Člověk je vždycky svobodný na úkor někoho jiného.“²⁰¹ Sám císař se chtěl stát jediným svobodným v celé jeho říši, zavrhl tím i jakékoli přátelství. I když jeho vláda by se dala označit za hrůzovládu, on sám se za tyraana nepovažoval. V závěru hry, kdy protagonista umíral, se dle svých slov cítil svobodnější než kdy dříve, jelikož byl osvobozený od vzpomínek a iluzí.

Svobodu autor viděl jako individuální záležitost; nevěřil v lidskou svobodu, ale jen ve svou vlastní. Podle něj byla otázka „svobody jako takové“ nesmyslná. Souvisela totiž s otázkou Boha - tedy nikoli svobody, ale zla. Bylo nutné zjistit, zda by mohl mít pána.

¹⁹⁷ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 122.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 129.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 137.

²⁰⁰ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 130.

²⁰¹ CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, s. 38.

Alternativami a zároveň paradoxy bylo následující: „*bud' jsme svobodní a všemocný Bůh je zodpovědný, za zlo, nebo jsme svobodní a odpovědní, a pak není Bůh všemocný*“²⁰².

Camusovo pojetí svobody se věnovalo i jeho pojetí vězně či jednotlivce uvnitř státu, tedy svobodě ducha a činu. Jestliže člověku absurdno ničilo veškeré možnosti jak dosáhnout věčné svobody, tak mu vrátila a zvýraznila jeho svobodu činu. Ochuzení o naději a budoucnost umožňovalo disponibilitu člověka. Před absurdnem člověk řešil budoucnost a své ospravedlnění, jednal jako svobodný člověk. Po něm se již dostával ke své podstatě, smyslu života, své smrtelnosti a zjištění, že svoboda bytí, jež by mohla být základem nějaké pravdy, vůbec neexistovala. Absurdní svoboda nahrazovala podle autora iluzi svobody. Osvobodit se mohl člověk jen tehdy, když se vrhnul do bezedné nejistoty, cítil se cizincem ve vlastním životě, jímž procházel bez „krátkodobosti zamilovaného“. Smrt a absurdno byly principy jediné rozumné svobody.²⁰³ „*Je pouze jedna svoboda - vyrovnat se se smrtí. Po tomto smíření je všechno možné. Nemohu tě nutit, abys věřil v Boha. Věřit v Boha znamená přijmout smrt. Až přijmeš smrt, otázka Boha bude vyřešena - ale ne naopak.*“²⁰⁴

Absurdní člověk pochopil, jak byl dosud svobodou svázán (podřizoval se různým požadavkům), stával se otrokem svobody. Choval se v rámci nějaké společenské role, které podvědomě věřil. Člověk byl navíc vystaven nejrůznějším předsudkům, jímž přizpůsoboval svůj život.

V románu *Pád Clamence* podotkl, že svoboda je „*dřina, dálkový běh, úmorný a v úplné osamělosti (...) A na konci každé svobody čeká ortel; proto tedy je svoboda neúprosité břemeno, zvláště když trpíte horečkou nebo máte soužení nebo když nikoho nemilujete.*“²⁰⁵

V divadelní hře *Stav obležení* dostala svoboda také významné místo, jelikož bylo dějiště ovládnuto Morem, který tu zavedl teror a diktaturu. Nastolil společně se svou Sekretářkou nový režim. Například byly uzavřeny brány města, lidé museli v ústech nosit roubíky napuštěné octem, v čemž šlo vidět jistou paralelu k praktikám tehdejšího režimu, tedy v nesvobodě projevu. Někteří z proviněných byli dokonce posíláni do „koncentráku“. Byl

²⁰² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Svoboda, 1995, s. 79.

²⁰³ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 137.

²⁰⁴ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 164.

²⁰⁵ CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Pád*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006, s. 84.

rovněž zaveden přidělový systém. Způsob hlasování byl podstatně proměněn, „*hlasy příznivé vládě, budou pokládány za svobodný projev (...) hlasy vládě nepřátelské se nebudou počítat*“²⁰⁶. Diego se však nechtěl podvolit této nadvládě a pokusil se o zvrácení tohoto stavu. Nakonec se mu podařilo přesvědčit obyvatele ke vzpouře. Prohlásil, že se svobodou lidí nelze volně nakládat, patřil totiž jen jim samotným. Město díky Diegovi dosáhlo vytouženého osvobození.

²⁰⁶ CAMUS, Albert a Ivan DUBSKÝ. *Caligula, Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, s. 128 - 129.

7. Vzestupy a pády v životě Jeana-Paula Sartra

7.1 Život

Jean-Paul Sartre patřil k nejvýznamnějším osobnostem francouzské kultury. Byl to významný filozof, ale také spisovatel, o čemž svědčí jeho bohatá bibliografie. Tvořil jak filozofická díla, tak uměleckou a dramatickou literaturu. Zaujímal přední místo ve všech oblastech, jimž se věnoval. Živil se také jako literární kritik, reportér nebo scénárista.

Narodil se 21. června 1905. Po gymnazijních studiích v Paříži a v La Rochelle nastoupil na prestižní École Normale Supérieure, kde roku 1929 absolvoval filozofii.²⁰⁷ V této době se také seznámil se Simone de Beauvoirovou²⁰⁸, svojí budoucí celoživotní družkou, k níž ho vázalo především intelektuální přátelství.²⁰⁹ V letech 1931 až 1944 pracoval jako profesor na různých francouzských lyceích. Mezi lety 1933 až 1934 působil například na Francouzském institutu v Berlíně. Během druhé světové války byl povolán do armády, v červnu 1940 byl zajat a po téměř roce ho propustili, neboť se vydával za civilistu.

Od konce války se věnoval výhradně intelektuální činnosti a cestování. Během svého života navštívil například Spojené státy americké, Brazílii anebo Kubu^{210, 211}. V roce 1945 Sartre stál u zrodu časopisu *les Temps modernes* a snažil se jako stoupenec angažovaného druhu literatury ve Francii ovlivňovat názory na umění. Měl velmi blízko k francouzské levici včetně komunistů, avšak stavěl se kriticky k dogmatickému komunismu sovětského typu. Na politické scéně polemizoval s Charlesem de Gaullem a veřejně vystupoval proti francouzské kolonizační politice v Alžíru nebo proti invazi do Maďarska či Československa.²¹²

Sartre navštívil Československo v roce 1963 kvůli premiéře své hry „*Vězňové z Altony*“, jež se u nás dočkala obrovského zájmu.²¹³

²⁰⁷ Srov. SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 231.

²⁰⁸ ROSSUM, Walter van. *Jean-Paul Sartre - Simone de Beauvoir*. Praha: Volvox Globator, 2003, 96 s.

²⁰⁹ Srov. SARTRE, Jean-Paul. *Zed', Nevolnost*. Praha: Levné knihy KMa, 2001, s. 1.

²¹⁰ O jeho pobytu na Kubě pojednávala jeho cestopisná reportáž *Uragán nad cukrem* (1960), která vycházela na pokračování v listu *France-Soir*.

²¹¹ Srov. SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 231.

²¹² Srov. SARTRE, Jean-Paul. *Zed', Nevolnost*. Praha: Levné knihy KMa, 2001, s. 1.

²¹³ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 9.

V roce 1964 se proslavil tím, že odmítl převzít Nobelovu cenu za literaturu.²¹⁴ Zemřel v roce 1980 ve věku 74 let v Paříži.²¹⁵

Jelikož se jednalo o nezapomenutelnou osobnost v historii lidstva, byl v roce 2006 na motivy jeho života a přínosu natočen dvoudílný francouzský televizní film *Sartre, věk vášní* (režie: Claude Goretta), v němž se představili v hlavních rolích Denis Podalydès, Anne Alvaro nebo Maya Sansa.²¹⁶

7.2 Dílo

Sartre se postupně stal fenoménem intelektuálního a uměleckého života nejen poválečné Francie, ale celé Evropy, a jeho vliv pronikl i do anglosaského světa. Jeho literární odkaz vytvářel atmosféru myšlení své doby.²¹⁷

Sartre byl autorem dvou významných románů, a to *Nevolnosti* (1938) a nedokončené tetralogie *Cesty ke svobodě* (1945 - 1949). Dále vydal svazek povídek *Zed'* (1939). Významné postavení v jeho literárním odkazu zaujímaly divadelní hry, mezi nimiž se objevily například *Mouchy* (1943), *S vyloučením veřejnosti* (1945), *Mrtví bez pohřbu* (1946), *Počestná děvka* (1946), *Špinavé ruce* (1948), *Đábel a pánbůh* (1951) nebo *Vězňové z Altony* (1960). Kundera v doslovu k jednomu českému vydání jeho her uvedl, že například *Mrtví bez pohřbu* se u nás nedočkaly kladného přijetí a zůstali nepochopení. Věřil, že se v průběhu let dospěje k opaku.²¹⁸

Z jeho literárních a politických esejů stojí za zmínku ty, které vyšly samostatně, jako například *Svatý Genet* (1952), *Úvahy o židovské otázce* (1946) či několikasvazkové *Situace* (1947 - 1976). Byl také autorem řady biografí - například *Baudelaire*, *Někrasov*, *Mallarmé*, ale především třísvazkové biografie Gustava Flauberta či scénáře k filmu o Freudovi, jenž vydal jako samostatnou knihu.²¹⁹

²¹⁴ Srov. SARTRE, Jean-Paul. *Zed', Nevolnost*. Praha: Levné knihy KMa, 2001, s. 1.

²¹⁵ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 199.

²¹⁶ *Sartre, věk vášní / Sartre, l'âge des passions (TV film) (2006) | ČSFD.cz.* [online]. Copyright © France 2 [cit. 05. 02. 2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/252359-sartre-vek-vasni/prehled/>.

²¹⁷ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 49.

²¹⁸ KUNDERA, Milan. *Doslov*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Dramata*. S. 284.

²¹⁹ Srov. HORÁK, Petr. *Sartrovo století (doslov)*. In: LÉVY, Bernard-Henri. *Sartrovo století: (filozofické zkoumání)*. S. 455.

Sartre také vytvořil vlastní autobiografickou knihu s názvem *Slova* (1960), v níž se zaměřil na své nejstarší vzpomínky. Vydaná publikace byla pouze vstupní částí do zamýšlené obsáhlé autobiografie, obsahující jednu z nejlepších částí jeho prózy.²²⁰ Vypovídal tu s bezohlednou otevřeností o postavení spisovatele ve světě, popř. společnosti, jeho významu a poslání.²²¹ Sartre viděl v literatuře i vlastní tvorbě určité ospravedlnění a současně i možnost objasnění vlastní existence.²²²

Jeho cílem bylo být zejména pozorným svědkem své doby. Vyjadřoval její zmatek, z něhož se chtěl vymanit. Za podstatný filozofický úkol považoval smíření myšlení Marxe a Kiekegaarda.²²³ Snažil se svému potencionálnímu čtenáři přiblížit dobu, v níž žil. Jeho soudy k současným událostem tlumočily i jeho divadelní hry.²²⁴

Liehm označil Sartra za umělce niterně pokrokového, upřímného intelektuála, který hledal východiska nebo smíření sporů, do nichž se narodil.²²⁵

7.3 Filozofie

Co se týče jeho filozofické dráhy, během svého života publikoval následující práce: *Imaginárno, Fenomenologická psychologie imaginace* (1940), *Bytí a nicota* (1943), *Kritika dialektického rozumu* (1960)²²⁶ nebo *Existencialismus je humanismus* (1946)²²⁷.

Sartre nazval existencialismus „filozofií solidarity“, kterou však chápal jako součet samot (jeho člověk měl strach z lidí).²²⁸ Filozof byl ve svém smýšlení výrazně ovlivněn husserlovským existencialismem, s nímž se seznámil během svého pobytu v Německu.²²⁹

²²⁰ Srov. STEINOVÁ, Dagmar. *Několik slov o Sartrovi a jeho „Slovech“*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Slova*. 1965, s. 126.

²²¹ Srov. STEINOVÁ, Dagmar. *Několik slov o Sartrovi a jeho „Slovech“*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Slova*. 1967, s. 168.

²²² Srov. STEINOVÁ, Dagmar. *Pár slov ke SLOVŮM*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Slova*. 1992, s. 215.

²²³ Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 67.

²²⁴ Srov. WURMSER, André. *Předmluva*. In: SARTRE, Jean-Paul. *5 her a jedna aktovka*. S. 8.

²²⁵ Srov. LIEHM, A. J. *Sartre na Kubě*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Uragán nad cukrem*. S. 156.

²²⁶ SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevlnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 231.

²²⁷ *Filozofický slovník*. Praha: Svoboda, 1976, s. 414.

²²⁸ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 682.

²²⁹ Srov. SARTRE, Jean-Paul. *Zed', Nevlnost*. Praha: Levné knihy KMa, 2001, s. 1.

Co se týče otázky ontologie, tak pro Sartra byly všechny věci na světě kromě člověka „bytím o sobě“, zatímco lidská existence „bytím pro sebe“ a nicotu.²³⁰ „*Jestliže jakékoli jiné bytí vzniká pouze z bytí a nemůže se přeměnit v nicotu, pak pro lidskou existenci, chápanou jako vědomí nebo považovanou za prožitek, nenalézá Sartre takové bytí, z něhož by toto bytí mohlo vzniknout a v němž by se nakonec přeměnilo.*“²³¹ Jelikož se v obou případech existence opírala o nicotu, tvrdil Sartre, že existence je nicotou, což odhaloval jedině pomocí svého strachu.²³² „*Nicota je u Sartra základním dynamizujícím prvkem existenciální aktivity: musí tu být právě tak, jako musí být v každém okamžiku překonávána.*“²³³ S člověkem přicházela na svět právě ona.²³⁴

Sartrovi se líbilo na marxismu to, že se Marx věnoval konkrétnímu člověku, který například jednal a potom teprve poznával.²³⁵ „*Člověk jako fakt se nedá redukovat na poznání, nýbrž musí sebe prožívat a sám sebe produkovat.*“²³⁶ Sartre Marxovu osobnost vnímal velmi zjednodušeně a přehlížel některé jeho názory.²³⁷ Na marxismu oceňoval historický materialismus, který považoval za skutečně pravdivé pojetí společnosti.²³⁸

Pro Sartra bylo v jeho filozofických pracích typické například používání citací různých cizojazyčných děl, aby demonstroval své myšlenky na konkrétních příkladech.²³⁹

7.4 Existencialismus je humanismus

Jakožto hlavní mluvčí francouzského existencialismu Sartre své pojetí vyhrotil natolik, že se vzdálil i svým dřívějším přátelům, Merleau-Pontymu či Camusovi, ale i dalším představitelům, například Marcelovi. Vyčítali mu jeho totalitní rys jeho postojů. Na kritiku

²³⁰ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 682.

²³¹ Tamtéž, s. 682.

²³² Srov. Tamtéž, s. 682.

²³³ BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 109.

²³⁴ Srov. JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 682.

²³⁵ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 73.

²³⁶ Srov. SARTRE, Jean-Paul a Milan PRŮCHA. *Marxismus a existencialismus*. Praha: Svoboda, 1966, s. 16.

²³⁷ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 73.

²³⁸ Srov. NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filosofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 133.

²³⁹ Srov. Redakce. *Ediční poznámka*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 716.

zareagovala jeho partnerka Simone de Beauvoirová. Merleau-Ponty byl jeho největším kritikem a našel slabiny v jeho filozofickém smýšlení.²⁴⁰ Jeho existencialismus byl kritizován především pro nihilismus a radikální antropologismus. Prý měl humanismus ospravedlnit jeho pojetí pro revoluční akci. V díle *Existencialismus je humanismus* se snažil odkázat, že jeho filozofie nebyla principiálním nihilismem. Svě uvažování završil tím, že upřel svou pozornost k historickým a společenským problémům.²⁴¹

Sartre svou přednášku pronesl v pařížském klubu *Maintenant* 29. října 1945. Podle dobových svědectví překonala jejich očekávání. Vyvolala u diváků nadšenou i kritickou odezvu a stala se přímo symbolickým vyjádřením vůdčích tezí sartrovského existencialismu.²⁴² Podle něj „*existencialismem rozumíme učení, které umožňuje lidský život a které navíc prohlašuje, že každá pravda a každý čin zahrnují určité prostředí a určitou lidskou subjektivitu.*“²⁴³

Jeho nejslavnějším výrokiem byl ten, že *existence předchází esenci*. Demonstroval ji na následujícím ilustrativním příkladu: „*Když uvažujeme o nějakém vyrobeném předmětu, jako například o nějaké knize nebo nějakém noži na papír, pak tento předmět byl vyroben řemeslníkem, kterého inspiroval určitý koncept; odvolával se na koncept nože na papír stejně jako na nějakou danou výrobní techniku, jež je součástí konceptu a která je vlastně jakýmsi návodem. Nůž na papír je tedy současně předmětem, jenž je vyráběn určitým způsobem a který je na druhé straně jednoznačně užitečný a nelze předpokládat, že by někdo vyráběl nůž na papír, aniž by si byl vědom toho, k čemu bude tento předmět sloužit.*“²⁴⁴

V jeho marxistickém smýšlení bychom našli tuto myšlenku: „*od chvíle, kdy marxismus začlení lidskou dimenzi (tj. existenciální projekt) do svého výzkumu a učiní z něho fundament antropologického vědění, nebude mít existencialismus už žádné existenční oprávnění*“²⁴⁵. Toto bychom našli v jeho knize *Marxismus a existencialismus* (1960). Sartre usiloval o to stát se marxistou, nestal se jím však. Snažil se o to vytvořit „pravý existencialismus“, jenž by vznikal na okraji marxismu (nikoli však proti němu). Oba směry si byly cizí a odlišné od sebe. Sartre

²⁴⁰ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 34 - 35.

²⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 38.

²⁴² Srov. HORÁK, Petr. *Jedna přednáška Jeana-Paula Sartra*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. S. 85.

²⁴³ SARTRE, Jean-Paul a Petr HORÁK. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 10.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 13 - 14.

²⁴⁵ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 38 - 39.

tvrdil, že existencialismus může být překonán marxismem, „filosofií naší doby“. Existencialismu přisoudil roli ideologie. Označoval ho rovněž za „*parazitní systém, který žije na okraji vědění (...), jemuž zprvu oponoval, ale nyní se snaží do něho integrovat.*“²⁴⁶ Filozof svůj předchozí stav nezavrhl, své dosavadní dílo nepopřel, viděl v něm naopak obohacení pro marxismus. Na něm oceňoval dynamiku a to, že podle něj byl historickou i strukturální antropologií. Proto se mluvílo spíše o „*Sartrově marxismu*“, měl totiž jiné chápání než skutečný marxismus (od díla *Kritika dialektického rozumu*).²⁴⁷

²⁴⁶ Tamtéž, s. 40.

²⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 42.

8. Vztah člověka a společnosti ve filozofii Jeana-Paula Sartra

„A pak ta jeho ruka, jako velký bílý červ v mé ruce.“²⁴⁸

(Jean-Paul Sartre)

Sartre se ve své tvorbě zaměřil na zkoumání člověka a lidskou realitu v tzv. mezních životních situacích. Jednou z nich byla například bezprostřední blízkost smrti. Věci kolem jedince náhle nabývaly jiných významů a jiných hodnot.²⁴⁹

Co se týče Sartrova pojetí lásky, tak ji chápal jako kategorii dramatického konfliktu. Podle něj každé vzepětí lásky bylo odsouzeno k neúspěchu. Milovat druhého znamenalo chtít být druhým milován, což však odporovalo jemu samotnému. Milující se totiž stylizoval jako poutavý objekt, aby byl pro druhého celým světem a byl tak vržen ze své o sobě zbytečné existence. V úspěchu však láska vždy ztroskotala. Pakliže se druhý skutečně přiklonil v lásce k milujícímu, pak ze své strany usiloval o to, aby byl zcela a naprosto milován. vzdal se tedy své svobody a dělal se privilegovaným objektem ve světě druhého, aby byl jeho svobodnou náklonností pozvednut. To vyvolávalo neblahé střídání rolí, které nikdy nedosáhlo rovnováhy. Láska nezakládala žádné stálé spolubytí. Její ztroskotání vrhalo naopak milence zpět k sobě, aniž je osvobodilo od břemene svobody.²⁵⁰

*„Existenciální nic projevuje se zvláště u Sartrových hrdinů jejich základní rozpolceností, nespokojeností sebou a neuchopitelností jejich povahy: zlí? dobří? silní? slaboši? Ani to, ani ono. Všechno. Ve skutečnosti nejsou nikdy tím, čím jsou. Jací jsou, hned již nejsou, byli takoví, a vzápětí je to již jejich minulostí, mrtvou věcí, kterou popírají a k níž se neznají. Jací byli, nechť a nemohou být. Jací budou, nejsou ještě, chtějí tím být a bolestně nemohou. Vždy před sebou, vždy kulhavě za sebou, nikdy se sebou. Jako ta smrt: buď příliš brzo, buď příliš pozdě, nikdy včas.“*²⁵¹

Antoine Roquentin, protagonista románu *Nevolnost*, jehož celé jméno se čtenář dozví až téměř v polovině knihy, byl svobodný, osamocený, lhostejný a ironický pětatřicetiletý muž, bývalý dobrodruh, světoběžník. Pracoval jako historik, psal monografii o markýzi de

²⁴⁸ SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 13.

²⁴⁹ Srov. FELIX, Josef. *Jean-Paul Sartre, myslitel a spisovatel*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. 1965, s. 21.

²⁵⁰ Srov. JANKE, Wolfgang a Milan SOBOTKA. *Filosofie existence*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 154.

²⁵¹ ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 39.

Rollebon, politikovi a aristokratovi z konce osmnáctého století. V ní viděl smysl své existence. Pověštinu knihy byl smutný a rozpolcený, měl však rychlé změny nálad - chvíli byl šťastný, chvíli pociťoval lítost, pocit dobrodružství, jindy pocit zmaru; cítil se prázdný; dal by se v jistém ohledu označit za misantropa. Působil dojmem izolovaného intelektuála, pesimisty, nejistého introverta a samotáře. Pociťoval hnus ze všeho, na co si vzpomněl; byl zvyklý žít intenzivním životem. Byla u něj jasná revolta proti měšťácké společnosti, proti její morálce, celé její duchovní prázdnotě i jejímu společenskému řádu, což bylo patrné z jeho „meditace“ v obrazárně. Sám se zajímal o netradiční věci - rád sbíral kaštiny, staré hadry a papír, bavilo ho sahat na ušpiněné papíry, rád poslouchal džez. Roquentin se díky hudbě uklidňoval, díky ní z něho zmizela jeho nevolnost.

Jako ilustrativní příklad existenciálních motivů bych uvedl například toto: „*Lékař, který mi v Baku vysvětloval zásady státních klinik pro potraty, byl rovněž jednooký, a když si chci vybavit jeho tvář, objevuje se mi právě ta bělavá koule*“²⁵², nebo toto: „*Opřel jsem čelo o výkladní skříň. Na majonéze ruského vajíčka jsem zpozoroval temně rudou kapku: byla to krev. Z té červené na žluté se mi zvedal žaludek. Náhle jsem měl vidění: někdo upadl obličejem vpřed a krvácel do talířů. Vajíčko se zakutálelo do krve; ozdobný plátek rajského jablíčka se odlepil a padl na plocho, červený do červené. Majonéza se trochu rozlila: kaluž žlutého krému, rozdělující stružku krve na dvě ramena.*“²⁵³

Jeho deník zahrnoval celkem dvacet osm zápisů v období dvaceti tří dnů (v průběhu šesti týdnů). Popisoval v něm své duševní pochody a motivaci k určitým činům, dalo by se rovněž tvrdit, že se v něm svěřoval se svými největšími tajemstvími. „*Nic se nezměnilo a přitom všechno existuje jinak. Nedokážu to popsat: je to jako Nevolnost a přitom je to její pravý opak: konečně prožívám dobrodružství, a když se sám sebe ptám, zjišťuji, že prožívám to, že jsem sám sebou a že jsem zde; to já pronikám tmou, jsem šťastný jako hrdina románu.*“²⁵⁴ Hnus pro něj byl pocit, který zažíval před skutečností, když si uvědomil, že byla nesmyslná čili absurdní. Od doby, kdy už jeho vlastní život nebyl usměrněn, zaměřen k nějakému cíli, když už neměl smysl, měl Roquentin dojem, že existoval jako nějaký předmět.²⁵⁵

²⁵² SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 47.

²⁵³ Tamtéž, s. 99.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 74.

²⁵⁵ Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 68.

Roquentin se vrátil po šesti letech do francouzského Bouvillu z archeologické výpravy v Bengálsku. S majitelkou „Dostavenička železničářů“ Françoise udržoval intimní poměr. Pro ni to bylo potěšení, on se díky tomu zbavoval melancholie. Kritizoval přetvářku místních obyvatel. Nevolnost, jež byla zdůrazněna v knize tím, že byla pokaždé napsána s velkým počátečním písmenem, pro něj znamenala i vlastní krizi, poklesnutí na duchu, sebezapření, samotu, odcizení a nepříjemnost. V průběhu románu se k ní také přirovnal. „*Odjakživa jsem si to uvědomoval: nemám právo na existenci. Objevil jsem se náhodou, existuji jako kámen, jako rostlina, jako mikrob. Můj život probíhá náhodně a na všechny strany. Občas ke mně vysílá neurčité signály: jindy vnímám pouze bezvýznamný bzukot.*“²⁵⁶

Téma lásky v této knize rozvinul také. Jeho někdejší dívka Anny měla díky vypravěči pevný bod, díky němuž se mohla orientovat. Roquentinův vztah k ní byl taktéž vřelý a náklonný. Anny měřila své změny ve vztahu díky němu. Oba smýšleli stejně. Prý se změnili tímž způsobem. Vypravěč jí proto řekl o tom, co zažil a co vymyslel (o existenci). Anny byla zoufalá a chtěla, aby jí řekl, proč žít. Roquentin tvrdil, že nikdy nic zvláštního neočekával, a proto byl spíše udiven životem, jenž mu byl dán pro nic. Opět poznal, že byla sama stejně jako on. Roquentin nebyl zvědavý. Před jejich setkáním měl plno otázek, při něm již neměl žádnou. Neviděli se čtyři roky a už si neměli co říct.

Jeho přítel Autodidakt projevil pedofilní a homosexuální sklony, když se v tamější knihovně pokusil dotknout jednoho z mladíků. Vedoucího to velmi pobouřilo. Přítomná dáma pachatele obvinila, že to dělal již vícekrát, ale nic dříve neřekla, protože tomu nevěřila. Vedoucí ho uhodil (prý celou dobu čekal, až ho nachytá) a zakázal mu sem vstup.

V závěru díla se rozhodl k opuštění města, jež mu nyní připadalo bezvýrazné. „*Jsem mezi dvěma světy, jedno o mně ještě neví, druhé už mne nezná.*“²⁵⁷ Rekapituloval, co v poslední době zažil; uzavíral tím jednu kapitolu svého života a čekala ho nová. Odcházel z města jako zoufalec s vědomím absurdity lidského údělu. Nebylo jisté, zda do vlaku skutečně nastoupil, protože autor zvolil otevřený konec. Podle mého názoru vše nasvědčovalo, že hrdina s největší pravděpodobností zůstal po konci knihy nadále v Bouville.

Blecha byl toho názoru, že hlavní hrdina sbíral materiály pro historické bádání a přehraboval se tak v minulosti, která se nabízela jak cosi hotového, ačkoli skrývala výpověď

²⁵⁶ SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 111.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 215.

zcela nezachytitelnou. V této symbolice pátrání po něčem, co už nebylo, co bylo jiné, než je teď, byl evokován i osud Roquentina.²⁵⁸

Felix si všiml následující podobnosti. Antoine se chystal k odchodu z Bouville s rozhodnutím psát „cokoli“, zatímco sám Sartre odešel z Rouenu, kde nějaký čas pobýval, s rozhodnutím psát velmi přesné „něco“.²⁵⁹

Garaudy dále napsal, že tento román nebyl jen dějinnou reakcí na svět v rozkladu, ale také metafyzickou reakcí na život vůbec. S nevolností si člověk uvědomí také to, že existuje jako věc, jakmile přestane věcem dávat smysl a udržovat si od nich odstup.²⁶⁰

Nevolnost se stala bestsellerem a zařadila Sartra mezi prvořadě autory té doby. Téma absurdity bylo spjato s prožívaným životem. Nevolnost byla vyjádřením jeho metafyzické zkušenosti hnusu, závratě z vlastního nitra.²⁶¹ Již sám název byl pro některé recipienty poměrně provokativní.²⁶²

Povídky v knize *Zed'* zachycovaly postavy v různých krajních situacích - v blízkosti smrti, na pokraji zhroucení anebo šílenství. Pod vlivem psychoanalýzy docházelo v procesu nazírání světa k odkrývání temných stránek člověka.

V titulní povídce, situované do španělského vězení, byl přiveden k výslechu Pablo Ibbieta, zatčený v občanské válce. Jeho příběh pojednával o tom, co se dělo člověku s vidinou své smrti (jak se zachová a jak se s tím smíří). Pablo tu pronášel vnitřní monology se svými úvahami. Zápletka povídky také ilustrovala jeden ze základních pojmů existenciálního myšlení - absurdno (absurdní shoda náhod). Zároveň se tu autor v pasážích, kde vypravěč analyzoval své pocity a chování v cele smrti, pokoušel o vystižení podstaty lidského vědomí, zejména vědomí existence vůbec, a tím předznamenával další povídky této sbírky, v níž vystupovala pestrá skladba pojetí člověka. Pablo v titulní povídce používal převážně krátké věty, což odpovídalo tomu, že nechtěl komunikovat s ostatními.

Druhá povídka v pořadí, *Místnost*, se zabývala tématem nemocného člověka, který byl nucen setrvat v jedné místnosti po celý zbytek svého života. Znamenalo to pro ně jakousi barikádu mezi nimi a okolní společností. Eva Darbédátová se starala o duševně nemocného

²⁵⁸ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 67 - 68.

²⁵⁹ Srov. FELIX, Josef. *K Sartrovu románu „Nevolnost“*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. 1967, s. 229.

²⁶⁰ Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 69.

²⁶¹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 54.

²⁶² Srov. FELIX, Josef. *K Sartrovu románu Nevolnost*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. 1993, s. 187.

Pierra, rodiče ji od toho odrazovali, ale bylo to marné. Oba se na sebe upnuli. Eva později prozřela a viděla všechno v melancholii. Ponořila se do Pierrových představ a vsugerovala si jeho strach ze soch. V závěru pronesla, že než aby ho dala do ústavu, byla ho odhodlaná zabít.

Paul Hilbert, hlavní hrdina povídky *Herostrates*, třiatřicetiletý osamělý muž, neměl rád lidi, pohrdal jimi a nenáviděl je, šlo svým způsobem o misantropa. „*Věděl jsem, že jsou mi nepřátelé, ale oni to nevěděli.*“²⁶³ Podezíral ostatní, že mu chtěli ublížit. Vypravěč nebyl silný a neuměl se ubránit. Na svou ochranu si koupil revolver (cítil se díky němu bezpečněji, dodal si díky němu sebevědomí). „*Nikdy jsem neměl žádný intimní styk se ženami: byl bych se cítil jako násilněný.*“²⁶⁴ Mezi kolegy se řešil příběh o Herostratovi, který se proslavil tím, že zapálil Artemidin chrám v Efesu, chtěl se jím zviditelnit. Paula tento příběh zaujal a snil, že vykoná také takový velký čin. Byl tím naprosto fascinován, navíc se cítil spřízněný se svou zbraní. Měl v plánu zastřelit pět lidí a doběhnout domů, kde se před zraky pronásledovatelů sám zastřelit. V den, kdy se k tomu konečně odhodlal, byl rozrušený, zpanikařil a vstřelil tři kulky do zavalitého muže, který se ho jen zeptal na cestu. Byl zlomený, utekl jiným směrem, než měl. Doběhl do davu, kde vystřelil další dvě kulky. Nakonec se schoval v kavárně na toaletě, doběhli k němu další lidé, on však neměl dostatek odvahy, aby stiskl spoušť. Báł se co mu udělají a vydal se jim na milost (myslel si, že třeba nikoho nezabil).

Povídka *Intimita* pojednávala o manželské krizi Lulu a Henriho Crispinových. Manžel měl často hlavu v oblacích, Lulu ho už nemilovala. Do jejího života vstoupil další muž, Pierre, jenž byl přesným opakem Henriho. Velice ji přitahoval a ona se díky němu později odhodlala k odchodu od svého manžela. Její rozhodnutí podmínila také její kamarádka Rirreta, která jí s tím také pomohla. Pierre dostal později dopis od Lulu, která se rozhodla nadále zůstat s Henrim, protože byl opravdu nešťastný. Vrátila se, neboť byla přesvědčená, že by se zabil, kdyby ho opustila. Pierrovi napsala, že ho miluje, ale k Henrimu cítila zodpovědnost. Henri tuto zkušenost potřeboval, aby si uvědomil, jak na ní lpěl. Lulu chtěla především více volnosti. Obětovala se pro svého manžela. Vzдалa se své nové lásky pro něj. Pierrovi bylo všechno líto. Tato povídka tedy reflektovala komplikovanost mezilidských vztahů.

Lucien Fleurier, protagonista nejdelší povídky sbírky, *Mládí vůdce*, nám byl představen ve svém vývoji od dětství až do dospělosti. Čtenáři jsou svědky jeho proměny osobnosti a duševních pochodů, které ho k tomu vedly. Nejprve se vzdaloval svým rodičům,

²⁶³ SARTRE, Jean-Paul a Josef FELIX. *Zed'*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, s. 87.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 88.

svůj podíl na tom měla i probíhající válka a s ní spojená absence jeho otce jako mužského vzoru, odklonil se od víry, míval problémy s vrstevníky, ale dokázal se úspěšně socializovat. Lucien se v sobě nevyznal. Byl zmatený, procházel krizí identity a nic ho nezajímalo. Ve svých úvahách dospěl k tomu, že neexistoval. „*Existence je iluze; vím přece, že neexistuju, tak stačí, když si zacpu uši, když nebudu na nic myslet a rozplynu se vniveč. Ale iluze bytí je vytrvalá.*“²⁶⁵ V průběhu svého dospívání získal zkušenost s cigaretami, ale i sexuálním stykem s mužem. Chvilí si pohrával s myšlenkou, že uskuteční sebevraždu. Nakonec z toho ale sešlo. Lucien cítil, že ho stále chtěl někdo někam zařadit, ale nikdy to nešlo, protože jeho osobnost byla složitá. Přelétavý mladík se následně připojil ke skupině bojující za studentskou mládež a Francii. Na večírku kamarádovy sestry potkal žida, kterému ani nepodal ruku a odešel. Pak měl kvůli tomu výčitky svědomí. Další den se mu jeho kamarád omluvil, že žida pozval. Prý chápali Lucienovo přesvědčení. On sám se nepoznával. Najednou politoval cizince, kteří se dostali do Francie. Lucien poznával v sobě prvky antisemitismu. Cítil úctu sám k sobě. Bylo podle něj důležitější, jak člověka viděli druzí, než jak se vidí sám. Lucien si myslel, že měl právo poroučet dělníkům. Jeho existence prý byla předurčena dávno předtím, než se narodil (paralela k Sartrově tezi, že „*existence předchází esenci*“). „*Přišel-li na svět, bylo to jen proto, aby toto své místo zaujal: „Existuji, protože mám právo existovat.“ A snad poprvé v životě měl ohromující a slavné vidění svého budoucího osudu.*“²⁶⁶ Byl si vědom svého práva být poslouchán a respektován. Chtěl se oženit mladý a mít hodně dětí. Byl odhodlaný dělat rozhodnutí. Z nejistého mladíka se tak stal rozhodný muž. V povídce byl zjevný vliv ideologie na dospívajícího jedince. Mohly mu pomoci v jeho orientaci ve světě, nikoli však kladným směrem.

Zed' byla protějškem k jeho „fenomenologii emocí“. Objevovala se zde témata metafyzické zkušenosti nevolnosti, ale i střetu věci a existence, propadu hrdiny, smyslu existence, odcizeného těla, intimity, pohledu druhého, uzavřeného prostoru a nemožnosti útěku, který byl zastavován zdí.²⁶⁷

²⁶⁵ Tamtéž, s. 171.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 236.

²⁶⁷ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 54.

9. Jean-Paul Sartre a jeho chápání svobody

„Lidský život začíná na rubu zoufalství“²⁶⁸.

(Jean-Paul Sartre)

Mezi filozofy, kteří měli vliv na jeho formování problematiky svobody, se uvádějí například Descartes, Kant, Kierkegaard, Hegel, Nietzsche, Husserl či Heidegger.²⁶⁹

Svoboda a odpovědnost jedince znamená podle Sartra svobodu a odpovědnost lidstva a za lidstvo. Člověk jedná před očima druhých, s ohledem na ně a s vědomím toho, že i oni jsou v této situaci. Nejsou jiné hodnoty a jiné normy než ty, které lidé svým jednáním vytvářejí a dávají jim smysl.²⁷⁰ Svobodu chápal dříve ve vlastní existenci, až později v rovině společenské.²⁷¹ Nejvyšší hodnotou pro něj byla svoboda jako smysl, který volil člověk pro svůj život. Ten neměl smysl a priori, teprve svou volbou mu dával člověk hodnotu.²⁷²

„*Volba je výsadní okamžik existence: je sázkou, neboť nikdy nevím, kam zvolený čin až povede, následky volby nelze předem nikdy opsat a omezit.*“²⁷³ Právě tato existenciální volba je považována od základu za filozofii krize. „*Sebeprojevným činem, výrazem své svobody, popíráme tedy svou minulost, svou věc. Volíme budoucnost, mezi ní a minulost stavíme rozpor, propast.*“²⁷⁴

Žádný determinismus existoval, člověk byl svobodný. „*Jestliže Bůh není, nemáme před sebou hodnoty nebo příkázání, jež ospravedlní naše jednání.*“²⁷⁵ Tím pádem na Zemi chyběl prostor pro ospravedlnění a omluvu. „*Jsmě sami, bez omluvy. (...) člověk je odsouzen ke svobodě*“²⁷⁶ Odsouzen byl proto, že se nestvořil sám, a přesto byl svobodný, protože jakmile byl jednou vržen do světa, byl zodpovědný za všechno, co činil. Pro Sartra byl

²⁶⁸ SARTRE, Jean-Paul a Ivan SVITÁK. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. Praha: Orbis, 1964, s. 83.

²⁶⁹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 87.

²⁷⁰ Srov. NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filosofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 132.

²⁷¹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 9.

²⁷² Srov. Tamtéž, s. 56.

²⁷³ ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 53.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 54.

²⁷⁵ SARTRE, Jean-Paul a Petr HORÁK. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 24.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 24.

„člověk odsouzen ke svobodě“, existence člověka byla totožná s jeho svobodou. Jelikož v sobě nenesla žádnou potencialitu, byla podle něj lidská svoboda absurdní.²⁷⁷

Člověk byl také odsouzen k tomu, aby bez jakékoli opory a pomoci vynalézal v každém okamžiku člověka. Všichni lidé byli opuštěni. Nabízely se dva značně odlišné typy jednání, a to „jedno konkrétní, bezprostřední, ale vztahující se jen k jednomu jedinci; anebo jednání vztahující se k nekonečně širšímu celku, k národnímu kolektivu, které však bylo dvojznačné a jehož průběh mohl být narušen.“²⁷⁸

Konečným významem činů upřímných lidí bylo hledání svobody jako takové. „Přejeme si svobodu pro svobodu samu a za všech okolností. A tím, že chceme svodu, zjišťujeme, že zcela závisí na svobodě druhých a že svoboda druhých závisí na svobodě naší.“²⁷⁹ Jakmile by se objevila angažovanost, byl člověk nucen si přát současně se svobodou pro sebe svobodu pro druhé, mohl si brát za cíl svobodu pro sebe jen tehdy, když si bral za cíl svobodu pro druhé.

Svoboda podle Sartrovy knihy *Bytí a nicota* nevznikala uprostřed světa, jehož smysl měla naplnit, ale vynořovala se v opozici k objektivnímu bytí, k tomu, co bylo samo o sobě, a zůstávalo stále jen tím, čím bylo, ve své přítomnosti. Bylo to lidské vědomí, které z něho dělalo svět, jenž měl nějakou minulost či budoucnost. Svoboda tak stála proti Bytí.²⁸⁰

Sartrovo existenciální drama *Mouchy* bylo vystavěno především na otázce svobody. Hlavní hrdina Orestes, rodák z Argosu, byl unavený krveprolitím. Původně působil spíše jako zvědavý mladý estét a dobrodruh, nakonec se rozhodl pomstít bezpráví a vzít na sebe tíhu viny za zabití Aigistha i své matky. Vraždil s čistým srdcem; uvědomoval si svou cizost. Nejvyšší hodnota, kterou uznával, byla svoboda.

V Argosu vládl Aigisthos již patnáct let. Jako trest za to, že zabil dřívějšího krále, poslali bohové na jeho zemi mouchy. Orestes věřil v jejich spravedlivost. Bohové využili zločinu ve prospěch mravního řádu. V Argosu byla povinnost nosit černé oblečení. Král vládl pomocí strachu a zla, udržoval celé město ve výčitkách svědomí. S královnou Klytaimnestrou si vymýšleli to, že ožívali mrtví.

²⁷⁷ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 28.

²⁷⁸ SARTRE, Jean-Paul a Petr HORÁK. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 27.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 50.

²⁸⁰ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 89.

Orestes byl nebezpečný, protože věděl, že je svobodný. Aigisthos tvrdil, že „*svobodný člověk ve městě je jako prašivá ovce ve stádě. Nakazí celé mé království a zničí mé dílo. Všemohoucí bože, proč váháš a nezdrtiš ho bleskem?*“ Jupiter mu na to řekl, že „*když jednou svoboda v duši člověka propukne, bohové proti takovému člověku nic nezmohou. To je už lidská záležitost: záleží na ostatních lidech - jenom na nich - jestli ho nechají běžet nebo ho zardousí.*“²⁸¹

Poté, co zabil královský pár, chtěl Orestes svým lidem otevřít oči. Rozběsněný dav se na něj vrhl. Hrdina jim řekl, že Aigisthos byl rovněž vrah. Orestes se na rozdíl od něj nestyděl za svůj zločin (byla to jeho pýcha a důvod k životu). Vzal na sebe všechnu zodpovědnost.

Řekl jim, že jich zbavil jak much, tak jejich mrtvých. Odmítl usednout na jejich trůn. Tvrdil, že pro ně i pro něj nyní nastal nový život. Přirovnal se k staroněmeckému krysaři, který vyvedl z města všechny krysy (Orestes sám udělal to, že odtud odešel společně s mouchami - Eryniemi).

Pro Garaudyho byly *Mouchy* jakousi alegorií nebo podobenstvím hitlerovské okupace a kolaborace. Když Pétain vybízel Francii k pokání, když láska k nastolenému pořádku přivedla jednu třídu a její vůdce ke zradě a k hlásání otroctví a strachu, vyzýval Orestes lidi k důstojnosti a odporu. Stavěl se proti všemohoucnosti.²⁸²

Sviták v doslovu k této hře uvedl, že „*Být svoboděn znamená rozumět vlastnímu vztahu k bytí a uskutečňovat jej. Jen ve vztahu k druhým lidem a k světu může člověk dospět k vlastnímu uskutečnění a k své svobodě. Lidská svoboda vyžaduje hlubokou znalost lidské existence.*“²⁸³ Svoboda pro Sartra představovala existenciální volbu. Nebyla jednou z možností, byla zejména rozhodující volbou člověka být či nebýt svoboděn. Právě volba svobody měla být předpokladem každé další volby. Byla zároveň předpokladem pravé *já* osobnosti. Rozhodnutí ke svobodě znamenalo vymanění se z neurčitosti svého života.

Člověk, který chtěl být osobností, předpokládal ji také u druhých. Teprve svobodou se jedinec stal individualitou a odůvodňoval své bytí s druhými. Tak svoboda umožňovala porozumění mezi lidmi. Otázka svobody se tedy mohla vztahovat i k základní struktuře člověka.

Právě svoboda tvořila základ existenciálního rozhodování. Člověk podle něho měl být svoboděn, rozhoduje-li ve shodě s tím, co měl být. Svoboda způsobovala pohyb, jímž se

²⁸¹ SARTRE, Jean-Paul a Ivan SVITÁK. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. Praha: Orbis, 1964, s. 64.

²⁸² Srov. GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 70.

²⁸³ SVITÁK, Ivan. *Filosofie lidských konfliktů*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. S. 94.

existence dostávala ke své původní podstatě. Orestes by se podle těchto myšlenek dal označit za představitele životního názoru neboli filozofie člověka.²⁸⁴

Sartre ve své románové sérii *Cesty k svobodě* analyzoval působení převratných událostí epochy dvacátého století na vědomí lidí, a to Mnichov v *Odkladu*, válku roku 1939 ve *Smrti v duši*. Mnohokrát zdůraznil, co pro něj znamenala osobní zkušenost hnutí odporu, kdy se svoboda osvědčovala jako úplná negace. Když Sartre shrnoval ústřední otázku postavenou jeho dobou, napsal do *Les temps modernes* (únor 1956) toto: „*Lidé mého věku dobře vědí, že ještě spíše než dvě světové války bylo velikou událostí jejich života neustálé střetávání s dělnickou třídou a její ideologií, která jim poskytovala vidění světa i jich samých, jež nelze odmítnout.*“²⁸⁵ Absurdno zde bylo pouze jedním momentem této historické skutečnosti a nikoli její základní strukturou.²⁸⁶

O problematice svobody, zodpovědnosti a moci vypovídala také jeho divadelní hra *Vězňové z Altony*. Jednalo se o příběh jedné rodiny multimilionářů Gerlachů, v níž se probíraly neudržitelné, neřešitelné a bezvýchodné vztahy mezi jejími členy. Vystihovaly zrůdnost světa, ve kterém tito lidé žili. Každá postava si tu hledá odpověď na otázku svobody a každá nachází odlišnou, všechny se postupně ukázaly jako mylné. Tak byla autorova definice svobody v podstatě negativní, ale neznamenalo to, že nebyla obsahová.

Například Otec, „starý Hindenburg“, byl představitelem imperialistického Německa. Hledal svou svobodu v moci. Ovšem jako realista se podřizoval zákonům kapitalismu, aby jich mohl využít. Chtěl tedy najít osobní svobodu v moci, která byla neosobní. Poznal, že moc, jež pramenila z jeho majetku, nesloužila jemu, ale on sloužil jí. Jeho smrtí se v podniku nic nezměnilo, pouze jeho majitel.

Hlavním posláním bylo to, že svobodu lze uskutečnit pouze protestem proti nelidskosti. Jediným možným protestem otce a Franze v této situaci byl protest proti vlastní existenci - sebevražda. Tento závěr znamenal popření zdánlivých hodnot, v něž oba věřili.²⁸⁷

²⁸⁴ Srov. SVITÁK, Ivan. *Filosofie lidských konfliktů*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. S. 94 - 95.

²⁸⁵ GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, s. 15.

²⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 71.

²⁸⁷ Srov. PATOČKOVÁ, Jana. *Poznámka ke hře*. In: SARTRE, Jean-Paul. *Vězňové z Altony*. S. 250 - 252.

10. Pokus o srovnání

„Věta, která obsahuje správně zvolená slova, je větou správnou, pravdivou.“²⁸⁸

(Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoirová)

Camusův vztah k Sartrovi byl takový, že obdivoval jeho vzdělanost, disciplínu, pracovitost a metodičnost. Camus si byl vědom toho, že Sartrovo filozofické vzdělání nemůže nikdy dohnat, a proto ve své tvorbě vsadil na svůj vypravěčský talent, jižanskou živelnost, náruživost, ale také vášeň k životu.

Sartre Camuse vnímal jako svůj přesný opak, jelikož byl racionální, statečný a elegantní. Právě tato jejich odlišnost je vzájemně přitahovala, stále se snažili porovnávat. Navzájem se inspirovali a pokoušeli si pomáhat.

Oba v životě vyrůstali bez otce, kteří jim zesnuli v jejich raném dětství. Neměli na ně tedy příliš mnoho vzpomínek. Sartre vyrůstal v intelektuálním prostředí plném knih v domácnosti rozmazlujícího dědečka, gymnaziálního profesora. Camus si musel vzdělání tvrdě vydobýt, jelikož jeho matka byla ngramotná a babička mu v něm bránila.

Oba měli vřelý vztah ke svým matkám. Oba měli komplikované vztahy k ženám, silné sklony k polygamii a potřebu ženského obdivu. Své chování k nim však měli naprosto odlišné. Camus s nimi zacházel drsně a nemilosrdně, jednu z nich si však vzal za ženu. Sartre měl snahu své ženy do konce svého života finančně podporovat, v jeden čas měl dokonce pět najednou. Přátelství těchto filozofů bylo utužováno i společným „lovem“ žen, v němž Camus převažoval svým mužným vzhledem a nenuceným šarmem. Sartre se musel učit mnoho let, aby je dokázal zaujmout svým nacvičeným mistrným upovídáním.²⁸⁹

Oba spisovatelé v průběhu svého života navštívili českou zemi - Sartre při premiéře své divadelní hry, jak bylo uvedeno v jeho krátkém životopisu v této práci, Camus při svých cestách po Evropě. Druhý zmiňovaný na základě svého pobytu zde napsal kapitolu do knihy *Šťastná smrt*.

Po porážce Francie a německé okupaci se aktivní Camus brzy zapojil do odboje, zatímco spíše pasivní Sartre si zvolil pozici pouhého pozorovatele. Psal tak, aby prošel německou cenzurou, zatímco Camus se nebál upozorňovat na aktuální problémy, s čímž nemuseli být všichni spokojeni. K jeho odboji v časopise „*Combat*“ se Sartre připojil až

²⁸⁸ BEAUVOIR, Simone de. *Rozhovor s Jean-Paulem Sartrem*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 54.

²⁸⁹ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 67 - 71.

v posledních měsících okupace. Navíc Simone de Beauvoirová po jeho smrti uvedla, že články, které do nich zařazoval, byla nucena psát ona, jelikož byl na tuto činnost příliš „zaneprázdněný“. Camus naopak o svém protinacistickém smýšlení veřejně mluvil. Jejich angažovanost v odboji se odrazila na jejich literárním díle, jelikož Sartre ve vybraném období napsal dva romány, tři hry, své nejdůležitější dílo „*Bytí a nicota*“ a první díl románových „*Cest ke svobodě*“. Camus v téže době stihl sepsat jen svůj první román „*Cizinec*“ a eseje „*Mýtus o Sysifovi*“.²⁹⁰ Rozdíl mohl být i v tom, jak byli dotyční filozofové zkušení, jelikož Sartre byl o osm let starší.

Camus se bránil levicovému klišé, k němuž se hlásil Sartre. Snažil se bránit svou alžírskou vlast. Tvrdil, že jejich povstání bylo součástí arabského nacionalismu a nového imperialismu živeného Sovětským svazem. Sartre se oproti tomu zapojil s velkým úsilím do antikoloniální kampaně „Alžír Alžířanům“, která mu vysloužila nenávisť politické pravice a při níž unikl atentátu na svou osobu. V té době spolu již dva roky nemluvíli.

Nerozuměli si, protože Camus prohlédl to, že byl komunismus tyranie. Vyčítal existencialistům zradu své vlastní filozofie svobody, když tolerovali krutosti Stalinova režimu, o nichž byli dobře informováni. Camus byl Sartrovými příznivci označen za „zaprodance pravice“. Samotný Sartre zkritizoval jeho dílo a Camus si to nenechal líbit. Sartre na stránkách svého časopisu otiskl článek s oznámením, že jejich přátelství nadobro skončilo. Obvinil jej rovněž z ješitnosti.

Sartre těžce nesl i Camusovo ocenění Nobelovou cenou za literaturu, jelikož do literárního světa vstoupil o sedm let později než on. Nebylo nikdy vyloučeno, že Sartre kvůli takovému ponížení stejné ocenění o sedm let později pompézně odmítnul.

To, že o sobě Camus prohlašoval, že „není existencialista“ bylo možná myšleno i jako sebeobrana či pojistka, aby nebyl ztotožňován se Sartrem a jeho zběhnutím od existencialismu k totalitě komunismu. Jako by chtěl své čtenáře ujistit, že s tím nechce mít nic společného.

Camus se k existencialismu nehlásil, zatím Sartre byl jedním z jeho hlavních zástupců. Na rozdíl od Sartra považoval marxismus za ztroskotanou filozofii.²⁹¹ Camusova revolta se

²⁹⁰ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 67 - 71.

²⁹¹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 129.

ve skutečnosti stala existenciálním zamítnutím marxismu. Byl podle něho učením o vině ve vztahu k člověku a nevině ve vztahu k dějinám.²⁹²

Beránková upozorňovala na to, že se Camus v mnoha bodech odlišoval od oficiální sartróvské linie, nebyl úplně přesvědčený o jeho poučce, že „existence předchází esenci“, raději uznával jakousi lidskou přirozenost. Problematiku lidské svobody či naopak predestinace odsouval do pozadí jako méně důležitá témata. Camus ne vždy rozlišoval termíny „být“ a „existovat“, také byl poměrně skeptický k otázce „permanentního činu“ jakožto aktu sebeutváření.²⁹³ Camus rovněž prohlásil, že když se Heidegger přidal k nacistům a Sartre ke komunistům, tak by možná mohl být existencialismus považován za jednu z dějinných absurdit, nešlo o filozofii, podle níž by se mohlo existovat. Právě Camus tedy zůstal jediným pravým existencialistou, sám byl nekompromisně svobodný a osamělý, sám tedy za sebe odpovědný.²⁹⁴

Oba se zabývali obdobnými tématy, ale každý z nich s jinou intenzitou - ve filozofii myšlení se mění ve spojitosti se soudobou situací, v níž se společnost právě nachází. Záleží na úhlu pohledu. Jinak na svobodu pohlíželi klasičtí řečtí filozofové, jinak právě existencialisté.

U Camuse byl zřetelný posun k aktivnějšímu humanismu účasti a solidarity. Přílišná osamocenost jeho hrdinů nezapadala dokonce do intelektuálního ovzduší po druhé světové válce. Nebylo tedy divu, že sociálněji založený Sartre jeho názory z *Člověka revoltujícího* nepřijal a kritika, kterou svého přítele zahrnul, vedla k jejich roztržce.²⁹⁵

Camus do filozofie existence vnesl nový rozměr s klíčovými pojmy jako lidská existence, autenticita, mezní situace, smrt či absurdita. Přestože ho nezajímaly filozofické pojmy jako takové, dá se říci, že téma absurdity osvětlil nejlépe ze všech dosavadních myslitelů. Jeho literární odkaz je dodnes živý.²⁹⁶ Proti Sartrově zálibě v absolutnu Camus preferoval umění žít.²⁹⁷

²⁹² Srov. Tamtéž, s. 150 - 151.

²⁹³ BERÁNKOVÁ, Eva. *(Ne)musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, aneb Camusovo věčné „pokoušení nadějí“*. In: CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. 2015, s. 165 - 166.

²⁹⁴ Srov. BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 67 - 71.

²⁹⁵ Srov. BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 81.

²⁹⁶ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 129.

²⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 153.

Camusovo myšlení vycházelo ze zdrojů, z nichž nejvýznamnějšími byla tvorba Kiekegaardova, Nietzscheho, Šestova, Jasperse, Heideggera a právě Sartrova. Vliv jeho pojetí absurdity lidské existence, svobody jako odpovědnosti, volby, morálky, byl naprosto zřejmý. Nicméně závěry, které Camus vyvozoval, byly rozdílné.²⁹⁸

Společné pro oba autory bylo například to, že do svých literárních děl čerpali náměty z antiky - viz Camusův *Caligula* nebo Sartrovy *Mouchy*.

Beránková si všimla i podobnosti pojetí pekla u obou autorů (Sartrovy hry a Camusova *Pádu*). „Ve své divadelní hře *S vyloučením veřejnosti* (1944) kdysi Sartre naznačil představu pekla jako uzavřeného prostoru, v němž se tři odsouzení (zbabělec Garcin, vražedkyně Estelle a cynická lesbička Inés) budou navždy navzájem psychicky týrat. Jak vidno, o dvanáct let později Camus tuto vizi „samoobslužného pekla“ aplikuje na celé město, potažmo na celý svět. „Každý každému žalobcem, soudcem i katem,“ tak nějak by se dala shrnout Clamenceova filozofie.“²⁹⁹ Camus si ve svých *Zápisnících* poznamenal, že „Peklo je tady, žijeme je. Uniknou jedině ti, kdo se vytrhnou ze života.“³⁰⁰

Podle mého názoru je Camus podstatně čtivější a srozumitelnější pro běžného recipienta, jelikož používá svůj vlastní velmi bohatý jazyk a jazykové prostředky vhodné pro dané téma. Bylo zjevné, že mu šlo o to, aby jeho čtenáři pochopili, co jim chce sdělit. Sartre naproti tomu používá velice komplikovaný a náročný styl s využitím řady termínů a hlubokých myšlenek, kterým nemusí každý při prvním čtení plně rozumět. Výjimku v jeho tvorbě tvoří *Existencialismus je humanismus*, v němž se snažil o popularizační zpracování své filozofie a doplnil zde své teze o celou řadu příkladů, aby názorně ukázal, co měl na mysli.

Camusův styl psaní byl odlišný od Sartrova. Profesionální jazyk filozofie nepoužíval, zatímco Sartre jej dovedl ke značnému stupni složitosti, který někdy znesnadňoval čtení jeho filozofických děl. Camus se tedy jevil daleko blíže současnému vnímání literatury.³⁰¹

Odkaz obou filozofů je dodnes živý. To lze doložit například opětovným vydáváním jejich knih, vycházením dalších filozofů z jejich tezí, zfilmováním či zdramatizováním jejich literární činnosti.

²⁹⁸ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 157.

²⁹⁹ BERÁNKOVÁ, Eva. *Uprostřed pavučiny, aneb vypočítavá zpověď falešného proroka*. In: CAMUS, Albert. *Pád*. 2015, s. 138.

³⁰⁰ CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 62.

³⁰¹ Srov. NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofía, 1998, s. 156 - 157.

11. Možné využití tématu existencialismu ve výuce

Podle mého názoru by tato práce mohla sloužit pro pedagogy jako ilustrace, jaké motivy jsou v dílech vybraných autorů ty nejpodstatnější nebo na jaké by se mohli při výkladu o existencialismu a jeho možné interpretaci zaměřit.

Toto téma by se mohlo zařadit mezi průřezová témata *Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia*, jelikož se objevuje napříč jednotlivými předměty - například v základech společenských věd a českém jazyce a literatuře. V dílech obou autorů bylo zjevné prolínání jejich filozofie a krásné literatury. Filozofické myšlenky vkládali přímo do úst postav i pásma vypravěče. U Camuse se zmizel rozdíl mezi těmito dvěma okruhy zájmu. Již u něj bylo ukázáno to, že tyto dva předměty se mohou v jistých případech doplňovat. Sartre byl spíše oceňovaný jako filozof, ale při udělení Nobelovy ceny za literaturu byla kladně ohodnocena i jeho literární činnost. Camus byl naopak literát, ale v jeho tvorbě se skloubila umělecká činnost s filozofií. Jelikož se jedná o výrazné osobnosti světové kultury dvacátého století, zaslouží si pozornost.

Kupříkladu povídka *Mláď vůdce*, obsažená v Sartrově sbírce *Zed'*, by se mohla využít jako ilustrativní příklad, jak se v člověku dokáže vzbudit příklon k nacismu. Zde by se dala vidět jistá souvislost filozofie s oblastí politologie nebo historie. Otázka svobody by se rovněž dala využít i při výuce dějepisu. Motiv by mohly aplikovatelné i jako jiný pohled na určitou problematiku.

Tvorba Alberta Camuse i Jeana-Paula Sartra se objevuje v téměř každé literární čítance pro střední školy. Nejčastěji jsou zařazeny ukázky z jejich díla do posledního ročníku tohoto typu škol, a to z důvodu chronologického postupu při výkladu literatury. Doložil bych to například na sadě čítanek nakladatelství *Fragment* nebo nakladatelství *Vyuka.cz* v rámci edice *Maturita*.

V první zmíněné Sochrová zařadila do Čítanky IV. k Literatuře v kostce úryvek z Camusova *Cizince* a Sartrovy *Zdi*. U obou zmíněných byla následující struktura: sekce „zapamatuj si“, v níž krátce charakterizovala hlavní linie příběhu a výrazná témata, samotná ukázka a po ní následoval oddíl nazvaný „otázky“, v němž se nabízela celá řada podnětů k zamyšlení, popř. dotazů k uvedenému úryvku. Jednou z otázek byla například tato: „*Pokuste se vyjádřit, čím se liší Sartre od Camuse.*“³⁰²

³⁰² SOCHROVÁ, Marie. *Čítanka IV. k Literatuře v kostce: [česká a světová literatura 2. pol. 20. století]: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, s. 16.

V druhé zmíněné byla struktura čítanky odlišná. Byly tu zařazeny dva úryvky, přičemž první z nich byl uveden bez zásahu a po něm následovala část s otázkami, ve druhém byly zvýrazněny jazykové prostředky, popř. zajímavé myšlenky. V úplném závěru této dvojstrany byla nastíněna základní charakteristika děl, následně obohacena o jejich přínos světové literatuře. Jako úryvky tu kolektiv autorů vybral tytéž knihy jako Sochrová. Jednou z podnětů k úvaze byl například tento: „*Uvažujte na základě vlastní četby o vlivu existencialismu na českou literaturu. Proč myslíte, že se právě existencialismus stal tolik populárním myšlenkovým proudem?*“³⁰³

Žákům na střední škole by mohla posloužit i jako pomůcka k pochopení některých myšlenek a děje vybraných ne příliš pochopitelných povídek publikace *Odmaturuj z literatury 2*, ve které je výklad jednotlivých děl rozčleněn do pasáží - „Charakteristika díla“, „Obsah díla“, „Struktura díla“. V průběhu textů jsou uváděny ukázky či zajímavé myšlenky. Na okrajích stránek autoři uváděli všelijaké zajímavosti či neznámé skutečnosti, jež by se mohly vztáhnout k daným knihám. Ve spodní části na žáky čekalo několik úkolů - např. „*Pokuste se charakterizovat postavy Sartrových povídek. V čem jsou výjimečné?*“³⁰⁴. Autoři opět zvolili k přiblížení tvorby existencialistů Camusova *Cizince* a Sartrova *Zed'*.

V edici *Maturita* vyšla také publikace *Obsahy a rozborů děl k Literatuře - přehledu SŠ učiva*, v níž bylo zařazeno 245 děl z české a světové literatury, mezi nimiž nechyběli ani představitelé existencialismu. Zde byla struktura rozboru jednotlivých titulů přehledná, stručná a jasná. Nejprve byla představena téměř heslovitě tvorba daného spisovatele, dále následovala „Celková charakteristika“, byly představeny „Postavy“, stručně postižen „Děj a kompozice“, pak tu byl zařazen krátký úryvek a oddíl „Jazyk a styl“, v závěru byly přiblíženy „Okolnosti vzniku díla“ a „Vliv díla“. Nechyběly tu ani komentář od odborníka na literaturu (v obou případech od Václava Černého) a určitá zajímavost. Lukáš Foldyna, autor kapitoly „Světová literatura 2. pol. 20. stol.“, zařadil opět Camusova *Cizince* a Sartrova *Zed'*. Tato publikace by mohla sloužit jako stručný přehled pro rychlou orientaci v tvorbě autorů, doplnění vlastní četby o různé souvislosti a nový pohled na text. Publikace byla zpracována podle požadavků MŠMT k podobě maturitní zkoušky v roce 2011.³⁰⁵

³⁰³ KRAUSOVÁ, Lenka a Lukáš FOLDYNA. *Čítanka 4: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006, s. 46.

³⁰⁴ HAVLÍČKOVÁ, Iveta. *Odmaturuj! z literatury 2: [nejen obsahy českých a světových literárních děl]*. Brno: Didaktis, 2004, s. 110.

³⁰⁵ Srov. SLANAŘ, Otakar. *Obsahy a rozborů děl: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006, s. 205 - 206.

Co se týče uplatnění tématu ve výuce Občanské výchovy, popř. Základů společenských věd, téma existencialismu se běžně objevuje v rámci filozofie. V rámci publikace *Občanský a společenskovědní základ, přehled středoškolského učiva*, se kolektiv autorů zaměřil na výklad filozofie strukturovaný podle témat zájmu, což podle mého názoru není příliš efektivní řešení, jelikož se problematika jednoho filozofa objevuje ve více kapitolách. Na druhou stranu by bylo možné srovnat pohled různých myslitelů na totéž. Existencialisté se objevují například v kapitole s názvem „Člověk jako přírodní a kulturní bytost“ a podkapitole „Člověk jako filozofický problém“, kde se věnovali jen rámcově i Camusovi a Sartrovi. Jejich filozofii podstatně zjednodušili, aby jí žáci na střední škole dokázali porozumět. Dále se o existencialismu objevila krátká zmínka v pasáži s názvem „Kořeny současné etiky“, kde zdůraznili úděl jednotlivce, volbu a svobodu.³⁰⁶ Tato publikace opravdu slouží jen jako přehled, nelze z něj dojít k hlubšímu poznání dané problematiky. K tomu by žákům měl sloužit i jiný informační zdroj.

Jednou z dalších publikací by bylo *Odmaturuj ze společenských věd*. Oproti předchozímu titulu bych zde kladně hodnotil větší přehlednost, funkčnější kompozici a hodnotnější grafickou úpravu. Existencialismus tu byl představen pomocí hlavních myšlenek, podaných srozumitelnou formou. V poznámkách na okraji byly uváděny odkazy na příslušné strany, kde se o dané problematice objevují další informace, ale i různé citáty vztahující se k jejich pojetí filozofie. Zvláštní místo měl Jean-Paul Sartre se svým uvažováním o člověku. Albert Camus dostal rovněž prostor, avšak menšího rozsahu.³⁰⁷ Podle mého názoru se jednalo o kvalitní počín, který by se mohl využít i jako učebnice na střední škole.

Posledními publikacemi k výuce existencialismu, na něž bych rád upozornil, by mohla být čtyřdílná série *Společenské vědy pro střední školy*. V jednotlivých dílech se autoři zabývali nejrůznějšími oblastmi. Existencialismus se objevil například ve třetím díle v rámci tématu svobody³⁰⁸ nebo ve čtvrtém díle v rámci rozdílu mezi existencí a esencí³⁰⁹.

Pro vysvětlení některých filozofických pojmů Sartrovy filozofie by mohla posloužit také Gaarderova kniha *Sofiin svět* s podtitulem „*Román o dějinách filosofie*“. Autor se v ní

³⁰⁶ Srov. BARTONÍČKOVÁ, Klára. *Občanský a společenskovědní základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press, 2009, s. 255.

³⁰⁷ Srov. DVOŘÁK, Jan. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno: Didaktis, c2008, s. 215.

³⁰⁸ Srov. DOBEŠOVÁ, Lenka. *Společenské vědy pro střední školy*. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, c2014, s. 9.

³⁰⁹ Srov. BRÁZDA, Radim a Martin DRNEK. *Společenské vědy pro střední školy*. Brno: Didaktis, c2011, s. 59.

zaměřil na vyložení podle něj nejdůležitějších filozofických směrů. Existencialismu a především Jeanu-Paulu Sartrovi se věnoval v kapitole „*Naše doba: ... člověk je odsouzen k svobodě...*“. Podle mého názoru by se tato velmi čtivá interpretace myšlenek dala využít v literární a občanské výchově. Žáci se díky netradičnímu prolínání příběhu a výkladových pasáží dozvědí zajímavé informace, aniž by si uvědomili, že se při čtení takovéto knihy vzdělávají.³¹⁰

Při výuce existencialismu by pro lepší pochopení, kdyby učitelé zmíněných předmětů spolupracovali a dokázali nacházet styčné body obou oblastí. Žáci by si tím mohli uvědomit, že svět se také neskládá z oddělených částí, ale funguje jako celek dohromady, v němž téměř všechno se vším souvisí.

Existuje celá řada aktivizačních metod k výuce. Vybral jsem některé z nich a aplikoval je na tematiku této práce.

Podle mě by se pro ozvláštňení klasického výkladu dalo využít zápisu z hodiny ve formě pravopisné doplňovačky, tzn., že by se například v rámci textu žáci zaměřili jak na jeho obsah, tak na některé probírané pravopisné jevy. Došlo by tak k možnému propojení filozofie a gramatiky.

Dalším možným způsobem by mohla být skupinová práce, při níž by si téma existencialismu žáci rozdělili tak, že by každá skupina měla jednoho představitele a pracovala by podle předem zadané struktury - například stručný životopis, dílo, přínos myšlení o člověku a krátká ukázka z tvorby. Poté by došlo k prezentování jednotlivých prací a zhodnocení přínosu této aktivity.

Na úvod vyučovací hodiny by se dala zařadit také metoda brainstormingu, při níž by se na tabuli napsal termín z její filozofie - například „člověk“ nebo „svoboda“. Žáci by poté uváděli asociace k nim, pedagog by se poté snažil dané relevantní myšlenky začlenit do svého výkladu.

³¹⁰ Srov. GAARDER, Jostein. *Sofiin svět: román o dějinách filosofie*. 7. vyd., 4. v Albatrosu. Praha: Albatros, 2012, s. 381 - 387.

12. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo ukázat rozmanitost v rámci jednotlivých filozofií děl určitých spisovatelů. U Camuse i Sartra byl zjevný posun v jejich přemýšlení, od jejich prvotin až po jejich poslední dílo. Mým cílem bylo především vystihnout ty nejpodstatnější motivy obou filozofů v jejich ukázkových dílech umělecké literatury. Zaměřil jsem se především na ty, které se nejvíce prolínaly jejich celým působením v literární oblasti - jak filozoficky zaměřenými tituly, beletrií, tak i dramatickou tvorbu. Neopomenutelným cílem byla i komparace jednotlivých filozofií.

V první kapitole samotné práce jsem přiblížil existencialismus jako filozofický, potažmo literární směr. Krátce jsem dokreslil společensko-historický kontext, v němž se utvářel a rozvíjel. Dále jsem obecně definoval jeho hlavní pojmy, které jsem později konkretizoval tím, jak je chápali Camus a Sartre. Pokusil jsem se taktéž postihnout i vliv tohoto směru na literaturu té i pozdější doby.

V následujících kapitolách jsem dodržoval následující kompozici. Nejprve jsem nastínil život, odkaz a přínos autorů. Následně jsem rozvinul jejich myšlenky. Některé z nich byly u obou společné (například pojetí člověka nebo svoboda), jiné byly odlišné (například absurdita a revolta u Camuse). Většinu myšlenek jsem demonstroval konkrétními příklady z vybraných titulů. Jelikož Albert Camus ve své tvorbě poměrně často využíval autobiografických rysů a reálií spojených s jeho osobou, zařadil jsem do své práce i podkapitolu s tímto zaměřením. Filozoficky inovátorský Jean-Paul Sartre veřejnost upoutal především svou přednáškou s názvem „*Existencialismus je humanismus*“, proto jsem ji také začlenil do jedné z podkapitol s tímto myslitelem.

Po představení jednotlivých filozofií jsem uvedl oddíl, v němž jsem se pokusil společně s využitím sekundární literatury o srovnání Camuse a Sartra. Využil jsem znalosti jejich životů i tvorby. Využil jsem zejména metodu komparace. Filozofické myšlenky jsem v této části omezil jen na několik postřehů, jelikož se jimi zabývala téměř celá tato práce.

V poslední kapitole jsem se stručně zmínil o možném využití tématu existencialismu ve výuce. Byla tu zdůrazněna spojitost mezi literaturou a společenskými vědami, rovněž jsem zhodnotil realizaci tohoto tématu v některých publikacích, které se vztahují k přiblížení existencialismu žákům. Nastínil jsem několik málo aktivizačních metod podle mého názoru vhodných k oživení výkladu.

Snažil jsem se ve své práci postupovat systematicky a pracovat s relevantními zdroji. Čerpal jsem jak z primární, tak sekundární literatury.

13. Prameny a literatura

Filozofický slovník. Praha: Svoboda, 1976, 557 s.

BARTONÍČKOVÁ, Klára. *Občanský a společenskovědní základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press, 2009, 270 s. Maturity. ISBN 978-80-251-2631-8.

BEAUVOIR, Simone de. *Rozhovor s Jean-Paulem Sartrem*. Olomouc: Votobia, 1996, 166 s. ISBN 80-7198-157-5.

BEDNÁŘ, Miloslav, Albert CAMUS a Marek LOUŽEK. *Albert Camus: padesát let od úmrtí: sborník textů*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-88-6.

BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, 121 s. ISBN 80-7067-352-4.

BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 279 s. ISBN 80-7182-147-0.

BRÁZDA, Radim a Martin DRNEK. *Společenské vědy pro střední školy*. Brno: Didaktis, c2011, 97 s. ISBN 978-80-7358-175-6.

CAMUS, Albert. *Caligula*. Praha: Artur, 2012, 95 s. Edice D. ISBN 978-80-87128-94-7.

CAMUS, Albert a Ivan DUBSKÝ. *Caligula, Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, 187 s.

CAMUS, Albert a Jindřich VESELÝ. *Cizinec*. 4. vyd. (3. vyd. tohoto překladu). Praha: Odeon, 1988, 118 s.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Cizinec*. 5. vyd. Praha: Garamond, 2005, 124 s. Francouzská knihovna. ISBN 80-86379-94-9.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Cizinec*. 6. vyd. Praha: Garamond, 2014, 152 s. Francouzská knihovna. ISBN 978-80-7407-190-4.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Cizinec*. 7. vyd. Praha: Garamond, 2015, 151 s. Francouzská knihovna. ISBN 978-80-7407-248-2.

CAMUS, Albert a Jaroslav PUTÍK. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966, 192 s. Kapka. II. řada.

CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2007, 336 s. Francouzská knihovna. ISBN 978-80-86955-55-1.

CAMUS, Albert a Josef POSPÍŠIL. *Exil a království*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, 227 s.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Exil a království*. 3. vyd. Praha: Garamond, 2005, 154 s. Francouzská knihovna. ISBN 80-86379-89-2.

CAMUS, Albert. *L'étranger: Cizinec*. 1. dvojjazyčné vydání. Praha: Garamond, 2009, 274 s. ISBN 978-80-7407-049-5.

CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: Hynek, 1999, 100 s. Spektrum. ISBN 80-86202-64-X.

CAMUS, Albert a Ivan SVITÁK. *Mor*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, 256 s.

CAMUS, Albert a Václav JAMEK. *Mor*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1993, 220 s. Pocket program. ISBN 80-207-0371-3.

CAMUS, Albert. *Mor*. 3. vyd. Praha: Garamond, 2007, 248 s. ISBN 978-80-86955-75-9.

CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Svoboda, 1995, 186 s. ISBN 80-205-0477-X.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Mýtus o Sisyfovi*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006, 150 s. Francouzská knihovna.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Mýtus o Sisyfovi*. 3. vyd. Praha: Garamond, 2015, 184 s. Francouzská knihovna. ISBN 978-80-7407-265-9.

CAMUS, Albert. *Nedorozumění*. Praha, 1968, 104 s.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Pád*. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006, 114 s. Francouzská knihovna. ISBN 80-86955-31-1.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Pád*. 3. vyd. Praha: Garamond, 2015, 144 s. Francouzská knihovna. ISBN 978-80-7407-251-2.

CAMUS, Albert a Miloslav ŽILINA. *Romány a povídky: Cizinec, Mor, Pád, Exil a království*. Praha: Odeon, 1969, 461 s. Světová knihovna.

CAMUS, Albert a Eva BERÁNKOVÁ. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, 141 s. Francouzská knihovna. ISBN 80-86955-14-1.

- CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 1, Květen 1935 - únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, 198 s. ISBN 80-204-0653-0.
- CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 2, Leden 1942 - březen 1951*. Praha: Mladá fronta, 1999, 297 s. ISBN 80-204-0711-1.
- CAMUS, Albert. *Zápisníky. [Díl] 3, Březen 1951 - prosinec 1959*. Praha: Mladá fronta, 2000, 311 s. ISBN 80-204-0773-1.
- ČERNÝ, Václav a Josef KOSEK. *První a druhý sešit o existencialismu*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 152 s. ISBN 80-204-0337-X.
- DOBEŠOVÁ, Lenka. *Společenské vědy pro střední školy*. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, c2014, 97 s. ISBN 978-80-7358-233-3.
- DVOŘÁK, Jan. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Brno: Didaktis, c2008, 256 s. ISBN 978-80-7358-122-0.
- GAARDER, Jostein. *Sofiin svět: román o dějinách filosofie*. 7. vyd., 4. v Albatrosu. Praha: Albatros, 2012, 447 s. ISBN 978-80-00-02895-8.
- GARAUDY, Roger. *Perspektivy člověka*. Praha: NPL, 1964, 468 s.
- HAVLÍČKOVÁ, Iveta. *Odmaturuj! z literatury 2: [nejen obsahy českých a světových literárních děl]*. Brno: Didaktis, 2004, 176 s. Odmaturuj!. ISBN 80-86285-83-9.
- JANKE, Wolfgang a Milan SOBOTKA. *Filosofie existence*. Praha: Mladá fronta, 1994, 248 s. ISBN 80-204-0510-0.
- JANOŮŠEK, Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945 - 1989*. Praha: Academia, 2012, 487 s. ISBN 978-80-200-2057-4.
- JOVČUK, M. T. a kol. *Dějiny filosofie*. 2. přepracované vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, 736 s.
- KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filozofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978, 266 s. Filozofie a současnost.
- KRAUSOVÁ, Lenka a Lukáš FOLDYNA. *Čítanka 4: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006, 208 s. Maturita (Petra Velanová). ISBN 80-86873-01-3.
- KUPCOVÁ, Dana. *Existencialismus a jeho představitelé*. Ostrava: META, 1990, 10 s.

- LÉVY, Bernard-Henri a Petr HORÁK. *Sartrovo století: (filozofické zkoumání)*. Brno: Host, 2003, 467 s. ISBN 80-7294-099-6.
- MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, 93 s. ISBN 80-85847-39-6.
- NOVOTNÝ, Zdeněk. *Jak (se) učit filosofii*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, 143 s. ISBN 80-7182-179-9.
- NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofia, 1998, 160 s. ISBN 80-7007-108-7.
- ROSSUM, Walter van. *Jean-Paul Sartre - Simone de Beauvoir*. Praha: Volvox Globator, 2003, 96 s. Tandem. ISBN 80-7207-425-3.
- SARTRE, Jean-Paul a André WURMSER. *5 her a jedna aktovka*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1962, 692 s.
- SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Praha: OIKOYMENH, 2006, 717 s. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-097-1.
- SARTRE, Jean-Paul a Milan KUNDERA. *Dramata*. Praha: Orbis, 1967, 294 s.
- SARTRE, Jean-Paul a Petr HORÁK. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, 112 s. ISBN 80-7021-661-1.
- SARTRE, Jean-Paul a Milan PRŮCHA. *Marxismus a existencialismus*. Praha: Svoboda, 1966, 170 s.
- SARTRE, Jean-Paul a Ivan SVITÁK. *Mouchy: drama o třech dějstvích*. Praha: Orbis, 1964, 97 s. Divadlo.
- SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, 229 s. Svět.
- SARTRE, Jean-Paul a Jozef FELIX. *Nevolnost*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1993. Pocket program. Řada A. ISBN 80-207-0387-X.
- SARTRE, Jean-Paul a Dagmar STEINOVÁ. *Slova*. Praha: Mladá fronta, 1965, 126 s.
- SARTRE, Jean-Paul a Dagmar STEINOVÁ. *Slova*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967, 172 s.

SARTRE, Jean-Paul a Dagmar STEINOVÁ. *Slova*. 1. vyd. (ve Svobodě) Praha: Svoboda, 1992, 216 s. ISBN 80-205-0270-X.

SARTRE, Jean-Paul a A. J. LIEHM. *Uragán nad cukrem*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, 159 s.

SARTRE, Jean-Paul a Jana Patočková. *Vězňové z Altony*. Praha: ČDLJ, 1961, 253 s.

SARTRE, Jean-Paul a Josef FELIX. *Zed'*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, 236 s. Světová četba.

SARTRE, Jean-Paul. *Zed', Nevolnost*. Praha: Levné knihy KMA, 2001, 465 s. Edice světových autorů. ISBN 80-7309-021-X.

SLANAŘ, Otakar. *Obsahy a rozborů děl: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006, 256 s. Maturita (Petra Velanová). ISBN 80-902571-7-8.

SOCHROVÁ, Marie. *Čítanka IV. k Literatuře v kostce: [česká a světová literatura 2. pol. 20. století]: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, 200 s. Maturita v kostce. ISBN 978-80-253-0361-0.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 7. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

14. Elektronické zdroje

Komplexní teorie motivace. E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc. *E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc* [online]. [cit. 05. 02. 2018]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=1386>.

Sartre, věk vášni / Sartre, l'âge des passions (TV film) (2006) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © France 2 [cit. 05. 02. 2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/252359-sartre-vek-vasni/prehled/>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Filip Rozehnal
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	K některým problémům filozofie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra
Název v angličtině:	To some problems of the philosophy of Albert Camus and Jean-Paul Sartre
Anotace práce:	Tato práce se zabývá významnými motivy a oblastmi filozofie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra. Zasazuje jejich myšlení do kontextu existencialismu. Věnuje se pojetí člověka, revoltě a problematice lidské svobody. Srovnává jejich život, tvorbu a význam. Uvádí možné využití tématu ve výuce.
Klíčová slova:	Existencialismus, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, člověk, existence, svoboda, revolta.
Anotace v angličtině:	This work is about important motives and parts of philosophy by Albert Camus and Jean-Paul Sartre. It engages their thinking into the context of existentialism. It is dedicated to concept of human, the revolt and the issue of human freedom. It compares their life, work and importance. It indicates the possible use of the subject in the education.
Klíčová slova v angličtině:	Existentialism, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, human, existence, freedom, revolt.
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	71 stran
Jazyk práce:	český jazyk